

INSPIRATIONSMATERIALE

Rambøll Sprog

SPROGFORSTÅELSE

Temaforklaring til fagfolk

Sprog vurderingen indikerer, at barnet skal have støtte til at udvikle sprogforståelse.

Om sprogforståelse

Sprogforståelse handler om evnen til at forstå sproget – det vil sige forstå, hvad ordene betyder, hvordan de kan bruges, og hvordan de hænger sammen. Sprogforståelsen betegnes også som de receptive kompetencer (eller receptivt ordforråd). Disse kompetencer er en forudsætning for barnets fortsatte tilegnelse af sproget, for barnets generelle indlæring og for dets evne til at kommunikere effektivt med sin omverden.

Derfor er det af afgørende betydning at være opmærksom på barnets sprogforståelse så tidligt som muligt.

At have udfordringer med sprogforståelse kan illustreres med følgende to eksempler:

1. Hvis vi lytter mange gange til en sang på et fremmed sprog, kan vi måske med tiden lære at imitere ordene i sangen så godt, at det lyder rigtigt. Vi er altså i sagens natur i stand til at "producere" dette sprogs ord. Men så længe vi ikke forstår, hvad sangen handler om – eller kan bruge ordene i en anden sammenhæng, så er der tale om ren papegøje-snak, uden forståelse.
2. Vi kan også opholde os så længe i en anden kultur, at vi begynder at forstå en række hyppige rutiner og skikke, selvom vi kun forstår ganske lidt af sproget. Vi kan måske genkende fagter og enkelte ord, der passer til rutinen, men hvis fagterne og ordene pludselig optræder i en ny sammenhæng, vil vi ofte blive hængt af. Her er vores "kompetence" altså udelukkende baseret på vores begrænsede kendskab til den vante rutine og ikke på sproget, der beskriver den.

Børn kan være rigtigt gode til både papegøje-snak og rutine-/situationsforståelse. De vil kunne opføre sig, som om de har forstået alt det, der er blevet sagt, fordi de har forstået rutinen, selvom de ikke har fanget de sproglige instruktioner. Derfor kan det være rigtig svært at spotte udfordringer med sprogforståelsen, med mindre vi undersøger den gennem sprogvurderingen.

Udvikling af sprogforståelse

Typisk vil et barn forstå mange kendte ord og vendinger, inden det selv begynder at bruge ord. Det har hørt lydene i talesproget og ordene i sætninger. Når I fx siger "nu kommer din far", kigger barnet måske forventningsfuldt hen mod døren og viser på den måde, at det forstår, hvad I siger.

Barnet har også hørt ordene brugt i en bestemt rækkefølge (sætninger), men barnet kan i første omgang ikke høre, hvad ordene betyder. Ord og sætninger skal høres mange gange i meningsfulde sammenhænge, før de forstås, og så kan ord endda betyde noget forskelligt i forskellige situationer.

Milepæle for sprogforståelse*

- 1 år
 - Barnet kan afkode andres intention
- 2 år
 - Barnet forstår ca. 230 ord
- 3-4 år
 - Barnet forstår 1.200-2.000 ord eller flere
- 4-5 år
 - Barnet forstår 10.000 ord eller flere
- 5-6 år
 - Barnet forstår ca. 13.000 ord
- 6-7 år
 - Barnet forstår 20.000 ord eller flere

*Kilde: Sprogets milepæle (2014)

I takt med at barnets sprogforståelse øges, vil dets sproglige bevidsthed udvikle sig, så barnet efterhånden kan forstå og tale med om stadig mere abstrakte emner og begreber. Det vil begynde at kunne tale om ting, der ikke er baseret på konkrete erfaringer, det vil kunne forstå og bruge ord forskelligt i forskellige sammenhænge og blive opmærksom på, at nogle ting kan være underforstået. Det vil også kunne begynde at lege med sproget og fortælle gåder.

SPROGFORSTÅELSE

Temaforklaring til fagfolk

Typiske udfordringer med sprogforståelse

Børn, der er udfordret i deres sprogforståelse, vil også være udfordret i deres evne til at kommunikere. De vil ofte:

- sige "hva'?"
- handle ulogisk på simple instruktioner
- have svært ved at indgå i komplekse lege med jævnaldrende
- have svært ved at fastholde opmærksomheden om fx højtlesning

Typiske indsatsområder

At udvide og nuancere barnets forståelse for sproget i stadig mere komplekse sammenhænge

Følgende aktiviteter stimulerer et barns sprogforståelse i stigende sværhedsgrad – og kan både foregå i spontane situationer og som led i planlagte sprogaktiviteter:

- **Samtaler** – om ting, der er meningsfulde og relevante for barnet.
- **Konkrete erfaringer** – børn skal røre, gøre, føle, mærke, smage, osv. for at forstå.
- **"Lade som-om"-lege** – der omhandler et kendt fænomen som fx købmand.
- **Instruktionslege** – lege, der har klare rammer og regler, man skal følge, fx kongens efterfølger, stopdans og 3 mand frem for en enke.
- **Temaer** – tematiske forløb, der skaber mange gentagelser og variationer af ord og begreber inden for et afgrænset emne gennem aktiviteter, lege, spil og bøger.
- **Spil** – hvor man skal følge regler og kan snakke om spillets elementer.

OBS! Jo mere man stimulerer et barn med samtale i meningsfulde sammenhænge, desto bedre sprog og sprogforståelse får barnet senere. Med meningsfulde sammenhænge mener vi situationer, der er relevante og interessante for barnet, hvor den voksne fungerer som guide. Jo yngre barnet er, desto mere konkret vil situationen skulle være.

Valg af lege og aktiviteter til målrettet indsats bør **ALTID** tage afsæt i barnets interesse. Dernæst skal de afstemmes efter barnets sproglige niveau, så de bliver både gavnlige og meningsfulde for barnet.

Særligt om dialogisk læsning og sprogforståelse

Dialogisk læsning er en central og nødvendig aktivitet, når vi vil stimulere børns sprogforståelse. Børn hører dels sproget brugt i en helt konkret og letforståelig sammenhæng og får lov til at tænke med på historiens betydning. Her er et par tips til at komme i gang:

- Vælg bøger med interessante, nye emner og gode illustrationer – og ikke for svære ift. barnets sproglige niveau.
- Sørg for, at du kan få øjenkontakt med barnet, mens I læser.
- Kommentér og spørg ind til det, barnet selv siger om bogen/historien.
- Giv barnet en klart defineret rolle, der er relateret til historien eller læsningen – fx bladde, sige et ord/lyd, der er relevant i historien eller bringe en bevægelse eller et stykke legetøj i spil på bestemte tidspunkter.
- Undr dig sammen med barnet – Hvad mon han/hun/den tænker og føler? Hvad mon der sker bagefter? Hvad ville du gøre? Hvad ved vi ellers om ...? Hvordan mon det skete? Hvorfor mon hun gjorde det?
- Inddrag snak om betydningen af forholdsord (på, i, over,...), antonymer (stor/lille), synonyme (stor/kæmpe), tillægsord (hurtig/hurtigere/hurtigst), biord (snart, langsomt).

HUSK! – følg altid barnets nysgerrighed og snak om det, der vækker dets interesse.

SPROGFORSTÅELSE

Tips til forældreinddragelse

Sådan kan I inddrage forældrene i at styrke deres barns sprogforståelse.

Fortæl forældrene om resultatet af sprogvurderingen

Forklar kort og konkret, hvad vi forstår ved sprogforståelse, og hvilken betydning den har. Brug evt. følgende forklaring:

Vi har sprogvurderet [barnets navn], og resultatet viser, at han/hun har brug for støtte til at styrke sin **sprogforståelse**, dvs. til bedre at forstå, hvad ord og sætninger betyder, og hvordan de bruges i forskellige sammenhænge.

Tre vigtige ting at vide:

- Sprogforståelse handler om evnen til at forstå sproget – dvs. hvad ordene betyder, hvordan de kan bruges, og hvordan de hænger sammen.
- Barnets sprogforståelse er afgørende for dets videre tilegnelse af sproget, for dets generelle indlæring og for dets evne til at kommunikere effektivt med sin omverden.
- Et barns sprogforståelse kan være meget svært at vurdere, hvis vi ikke tester det, da børn er gode til at lære rutiner. Men at et barn kender en rutine, er ikke det samme som, at det forstår sproget, der følger med.

Afklar eventuelle udfordringer i hjemmet

Gør det trygt for forældrene at dele informationer om egne sproglige vanskeligheder. Hvis der er tale om en socialt udsat familie, så overvej hvor meget I kan forvente af familien. Hvis der er tale om et flersproget barn, kan forældrene med fordel opmuntres til at styrke sprogforståelsen på deres eget sprog i nedenstående aktiviteter

Aftal med forældrene, hvilken indsats de kan bidrage med

Det kan være meget individuelt fra barn til barn, men det er vigtigt, at forældrene oplever, at de er i stand til at deltage i den indsats, de bliver bedt om. Det er bedre, at de gør én ting end slet ingenting. Herunder er nogle generelle aktiviteter, de kan bruge:

- **Sætte "undertekster"** på det, I laver sam-

men, og det barnet viser interesse for, dvs. handlinger, temaer og aktiviteter.

- **Svare med hele sætninger**, når barnet spørger om noget, ikke bare ja/nej.
- **Læse og især snakke om bøger** – evt. lånt i institutionen eller på biblioteket. Det er helt okay blot at tale om bogens illustrationer.
- **Leg "som om" lege** – fx købmand, restaurant eller andet, som barnet kender. Snak om alt, hvad I gør i legen.
- **Spille spil/lege lege med klare regler/instruktioner** – som kan gentages på mange forskellige måder. De kan evt. låne et spil med hjem fra institutionen.

OBS! Det er vigtigt at understrege over for forældrene, at de IKKE skal rette på, undervise eller træne deres barn, men at de skal bruge disse forslag som en del af deres naturlige samtale, leg og samvær med børnene. Hvis barnet fx ikke forstår et bestemt ord eller en instruks, så hjælper de det på vej ved at svare selv eller vise. Barnets motivation og lyst afhænger af, om det er trygt og kan forstå, hvad legen går ud på.

I forhold til børn, der vokser op med flere sprog, kan I foreslå forældrene at læse og snakke om bøger og spil på deres modersmål. Dette vil ikke bidrage til at øge sprogforståelsen på dansk, men det vil afhjælpe evt. tilsvarende udfordringer, barnet har på dets første sprog, som vi ikke kan teste retvisende.

Giv forældrene konkrete materialer med hjem

I kan give forældrene kopier af de sange, rim og remser, I bruger i institutionen.

Vis eksempler på, hvordan I selv arbejder med barnets sprogforståelse

I kan lave små videoer af situationer med jeres eget sprogarbejde med barnet ift. sprogforståelse, som I kan vise til forældrene, så de kan se, hvordan man kan styrke sprogforståelsen gennem leg, læsning og daglige rutiner.

“FIND NOGET...”

Mårettet indsats til **HANDLINGSFORSTÅELSE OG FORHOLDSORD**

Trin

Sprogforståelse, 3 år, trin 1

Tidsforbrug

Fra 5-15 minutter

Materialer

Ingen rekvisitter, men forbered dig som voksen ved at vælge nogle bestemte ting, som du vil bede barnet lede efter.

Aktivitet til ét barn

Giv hinanden små opgaver, hvor I skiftes til at blive sendt ud for at finde ting i institutionen – ud fra ledetråde, hvor I udelukkende beskriver genstande ud fra deres funktion og/eller deres placering, fx:

Forklar barnet, at I skal lege en leg, hvor I skiftes til at give hinanden små opgaver med at finde ting. I må kun fortælle, hvad tingen bruges til (eller hvor den er) – ikke hvad den hedder.

Når du har givet en opgave, så følg med barnet og hjælp det med at lede ved at guide og stille spørgsmål som ”Hvor mon man finder den slags ting?” eller ”Hvad tænker du, det kan være for en ting?”.

Hvis barnet vælger noget, der ikke giver mening, så snak om, hvad man bruger det til, som barnet har fundet (eller hvor det lå) – og vis barnet den rigtige ting ”Det, jeg tænkte på, var faktisk ...”.

Når det er barnets tur til at give opgaven, så hjælp på vej med tips som ”Du kan tænke på en ting, du har brugt i dag uden at sige tingen ... Fortæl mig, hvad du brugte den til/hvor den lå?”.

Variation

- Hvis legen viser sig for svær for barnet, så gør instrukserne lettere ved at fokusere på konkrete ting frem for funktioner – fx ”find en (rød) bil” eller ”find dukken i sengen”.
- Læg en masse almindelige ting i en pose (blyant, bold, bil, tandbørste, mm.) og skiftes til at trække en ting og fortælle dens funktion for den anden uden at vise eller benævne den. ”Det er noget, man bruger til at ...”

Forældreinddragelse

Forældrene kan sagtens lege legen derhjemme og fx vælge et bestemt rum eller sted (køkkenet/badeværelset/haven/osv.), hvor de skal finde tingene sammen med børnene.

Aktivitet til flere børn

Samme leg men hvor de skiftes til at stille hinanden opgaver.

MATCH OG SORTÉR

Målettet indsats til **OVERBEGREBER OG KATEGORIER**

Trin

Sprogforståelse, 4-5 år, trin 2

Tidsforbrug

Fra 10-15 minutter

Materialer

Ting (eller billeder af ting), der hører sammen i 3-5 kategorier, fx plastikdyr, biler, plastikmadvarer, dukketøj, service og lign.

Forudsætninger

Barnet er parat til at forstå overbegreber.

Aktivitet til ét barn

Læg alle genstandene i en pose og lad barnet trække én ting op ad gangen.

Snak om tingen, og lad barnet placere det i buncker efter hvilken kategori, det tilhører. Tilpas kategorierne, så de afspejle barnets evner, fx:

- **Dyr** -> katte/hunde/fisk/fugle -> vilde dyr/husdyr -> pattedyr/ikke pattedyr
- **Madvarer** -> grøntsager/frugter -> sunde/usunde ting
- **Køretøjer/biler** -> racerbiler/traktorer -> bilmærker/biltyper (stationcar, cabriolet)
- **Tøj** -> sko/bukser/trøjer/kjoler -> sommertøj/vintertøj
- **Ting man spiser med** -> gafler/tallerkner/glas/kopper -> bestik/service

Variation

- Sæt bevægelse på ved at lede efter tingene i institutionen sammen.
- Hvis I har spillet Vildkatten, kan I også udvælge brikker her fra og bruge dem på samme måde som de konkrete ting.
- Find og tag billeder af ting inden for forskellige kategorier – lav collager med jeres billeder.

Forældreinddragelse

Aktiviteten kan laves på samme måde af forældrene hjemme.

Aktivitet til flere børn

- Del børnene i små grupper og bed hver gruppe finde et bestemt antal (5-10) ting inden for en særlig kategori, fx de ovenstående. Hvis det passer til børnegruppen, kan aktiviteten laves til en lille konkurrence eller en stafet.
- Leg "Skibet er ladet med ..." eller "Den, som flaskehalsen peger på, skal sige et ...", hvor børnene skal skiftes til at nævne en ting fra en kategori, som fx frugt, dyr, farve eller ting, der hører til i skov/køkken/havet/etc.

FIND DEN RIGTIGE

Måltrettet indsats til MERE KOMPLEKS FORSTÅELSE

Trin

Sprogforståelse, 4-6 år, trin 3

Tidsforbrug

Så lang tid, det er sjovt

Materialer

Et sted med mange ting (ved 1 barn) eller god plads (ved flere børn).

Forudsætninger

Kræver en vis forståelse af abstrakte begreber og sammenhænge.

Aktivitet til ét barn

- Giv hinanden små opgaver, hvor I skiftes til at blive sendt ud for at finde ting i institutionen – ud fra ledetråde, hvor I udelukkende beskriver genstande uden at benævne dem, fx:
 - Find noget, der er gennemsigtigt, som man kan drikke af
 - Find noget, man kan spise suppe med
 - Find noget, der er rødt og har fire hjul
- Inddrag evt. tingenes placering (“... og ligger under et bord”).
- Sørg for at hjælpe barnet på vej, når det bliver svært. Hvis barnet vælger ting, der ikke svarer til beskrivelsen, så snak om forskellene på ledetråden og den ting, barnet har fundet.

Variation

Lav jeres egne gåder, som I skiftes til at gætte, fx ”hvad er det, der står op om natten og går ned om morgenen?” eller ”Hvad er det, der er koldt, hvidt og daler ned om vinteren?”. Gåderne behøver ikke være svære. I kan også finde og læse sjove gådebøger.

Forældreinddragelse

Aktiviteten til ét barn kan leges hjemme af forældrene.

Aktivitet til flere børn

- Vælg et barn, der skal gå uden for lokalet i et par minutter, mens resten gør sig klar.
- Bed de andre børn stille sig på sjove måder (brug evt. stopdans) – gerne både på ét ben, hænder der rører gulv/vægge mm.
- Hent barnet, der skal gætte, ind og giv det 2-3 ledetråde, fx:
 - “Du skal finde en pige, der har grøn trøje på og rører gulvet med én hånd.”
- Tilpas antallet af ledetråde og sværhedsgraden af dem til det enkelte barns forståelsesniveau, men få gerne ”ikke”-instrukser med af og til, fx ”... der ikke står på begge ben”.
- Lad turen gå på skift mellem børnene.

ORDFORRÅD

Temaforklaring til fagfolk

Sprog vurderingen indikerer, at barnet skal have støtte til at udvikle sit ordforråd.

Om ordforråd

Ordforrådet er den samlede mængde af ord, som et barn behersker. Vi skelner mellem receptivt ordforråd, dvs. mængden af ord, barnet forstår betydningen af, og produktivt/ekspresivt ordforråd, som er mængden af ord, barnet bruger (dvs. kan producere).

Bemærk! Nogle børn vil have ord i deres produktive ordforråd, som de reelt ikke forstår, ligesom nogle børn vil forstå flere ord, end de formår at producere. Når vi sprog vurderer, testes barnets receptive ordforråd som en del af sprogforståelsen.

Når vi vurderer et barns ordforråd, ser vi altså på hvad og hvor meget barnet kan sige, ikke hvordan det siger det. Hvis barnet konsekvent bruger fx "oas" om sin far, tæller det med som en del af ordforrådet, selvom udtalen ikke er korrekt.

Størrelsen på barnets ordforråd er helt central for barnets evne til at kommunikere og forstå sin verden, og det har også afgørende betydning for barnets senere læseudvikling. Et barns læsefærdigheder som 11-12-årig afhænger af dets ordforråd, når det er 3 år.

Jo mere varieret og nuanceret et sprog barnet oplever i sine omgivelser, desto større vil dets ordforråd blive.

Udvikling af ordforråd

Barnets tilegnelse af ord til ordforrådet kaldes også leksikalsk udvikling. Ord tilegnelsen sker ikke primært som enkeltord, men gennem mønstre og sætningshelheder, og den er tæt knyttet til ordenes betydning og indbyrdes relationer (semantik).

Børn tilegner sig heller ikke de samme ord. De første ord, et barn siger, er ofte ord for ting, personer eller dyr, som er en del af barnets nære hverdag.

Det er også meget forskelligt, hvornår børn siger deres første ord, men ved 1-årsalderen har 50% sagt deres første forståelige ord

(et-ords-sætninger). Herefter starter en omfattende og kompleks udvikling, der først går langsomt med få ord ad gangen, men som på et tidspunkt accelererer i det, vi kalder ordspurtten. Her kan barnet begynde at bruge op mod 5-10 nye ord om dagen.

Studier har dog påvist, at børns tilegnelse af ord i ordforrådet i høj grad er betinget af det enkelte barns baggrund. Børn fra socialt udsatte familier hører ganske enkelt færre ord end børn fra socialt velstillede familier. I yderste konsekvens betyder det, at et socialt velstillet barn kan have hørt op til 30 millioner flere ord end sin socialt udsatte jævnaldrende kammerat (også kaldet ordkløften).

Milepæle for ordforråd og produktive ord*

Barnet på:

- 8-10 mdr.
 - begynder at forstå ord
- 12-14 mdr.
 - siger sit første ord
- 2 år
 - har ca. 250 aktive ord, der betegner nære/konkrete ting (vov/hej/far/sko)
- 3 år
 - har ca. 600 aktive ord, der primært er erfaringsbaserede
- 4 år
 - har ca. 1500 aktive ord med flere overbegreber og mere abstrakte begreber
- 5 år
 - har ca. 2000 aktive ord med mere abstrakt forståelse af betydninger
- 6 år
 - har ca. 2600 aktive ord og forstår simple former for ironi og metaforer

OBS! Milepælene er et gennemsnitsmål. Mængden af ord, et barn anvender og forstår, kan variere meget inden for normalfeltet. De hurtigste forstår ca. 50 ord ved 8 mdr. og 350 ord ved 20 mdr. og siger ca. 80 ord ved 16 mdr. og 725 ved 36 mdr.. De langsomste forstår nogle få ord ved 8 mdr. og 100 ord ved 20 mdr.

ORDFORRÅD

Temaforklaring til fagfolk

og siger ingen ord ved 16 mdr. og ca. 360 ord ved 36 mdr.

Sætningernes kompleksitet vil også kunne variere inden for normalfeltet.

Barnet på:

- 20-22 mdr.
 - begynder at sætte enkelte ord sammen
- ca. 2 år
 - bruger kortere, ufuldstændige sætninger med enkelte bøjningsendelser på ord
- ca. 3 år
 - taler i hele sætninger på 6-8 ord
- ca. 4 år
 - kan sætte sætninger sammen til kortere, erfaringsbaserede historier
- ca. 5 år
 - konstruerer sætninger med "men", "fordi" og "hvis"
- ca. 6 år
 - kommunikerer i sætninger til forklaringer og med socialt formål

Børns udvikling af evnen til at danne sætninger løber parallelt med ordforrådet, men der skal dog en vis mængde ord i forrådet (ca. 150), før de første egentlige sætninger dukker op.

**Kilder: Når børn lærer sprog (2009) og Sprogets milepæle (2014)*

Typiske udfordringer med ordforråd

Børn, der har et begrænset ordforråd, vil være udfordret i deres evne til at kommunikere. De vil i en sen alder (4-5 år):

- have svært ved at sætte ord på nære genstande og oplevelser
- stadig pege på ting frem for at benævne dem
- bruge den/det frem for at benævne genstande
- funktionsbeskrive frem for at benævne ("den der ham der kører på")
- have udfordringer med ords bøjninger og sætningsopbygning

- have svært ved at indgå i lege med jævnaldrende

Bemærk! Et barns udfordringer med ordforrådet kan være tæt knyttet til forhold i barnets hjem, der ikke er socialt betingede, fx læse-/skrivevanskeligheder (ordblindhed) hos forældrene.

Typiske indsatsområder

At udvide og nuancere barnets kendskab til ord, begreber og sætninger

Følgende aktiviteter stimulerer et barns ordforråd i stigende sværhedsgrad – og kan både foregå i spontane situationer og som led i planlagte sprogaktiviteter:

- Udpege og sætte ord på barnets omverden; især det, barnet viser interesse for
- Fremhæve nye ord gennem gentagelse og forklaringer
- Gentage og udvide deres sætninger med korrekt ord- og sætningskonstruktion
- Sætte ord på velkendte sociale rutiner ved at anvende ord fra forskellige ordklasser (navneord, udsagnsord, tillægsord, forhold-ord, biord)
- Læse dialogisk
- Samtaler om overbegreber og ords bøjninger
- Samtale om antonymer (modsatninger) og synonymer (ligheder)
- Samtaler om abstrakte begreber

Det betyder dog ikke, at vi fx først starter med at læse dialogisk med børn, når de har et vist ordforråd, eller at vi holder op med at udvide deres sætninger, hvis de kan mange ord. Det, vi justerer, er dels vores forventninger til, hvordan barnet kan deltage (dvs. om barnet kun lytter/observerer, om det svarer/reagerer, eller om det bygger videre på legen/samtalen), og dels hvor abstrakte og komplekse ord/begreber/sætninger, vi kan have samtale om.

Når vi fra begyndelsen inddrager en fær-

ORDFORRÅD

Temaforklaring til fagfolk

dighed fra et senere udviklingstrin, fx dialogisk læsning, styrker vi barnets forudsætninger for senere tilegnelse af færdigheden, og når vi inddrager tilegnede kompetencer, fx brugen af forskellige ordklasser, uddyber og nuancerer vi dette område.

Valg af lege og aktiviteter til målrettet indsats bør **ALTID** tage afsæt i barnets interesse. Dernæst skal de afstemmes efter barnets sproglige niveau, så de bliver både gavnlige og meningsfulde for barnet.

Særligt om dialogisk læsning og ordforråd

Dialogisk læsning er en helt central og nødvendig aktivitet, hvis vi vil stimulere børns ordforråd. Børn lærer langt flere nye ord, når de taler med om en historie end ved blot at lytte til den. Her er et par tips til at komme i gang:

- Vælg bøger med interessante, nye emner og gode illustrationer
- Udvalg særlige ord, du vil lægge vægt på (fokusord) fra forskellige ordklasser
- Find legetøj, rekvisitter og aktiviteter, der illustrerer fokusordene
- Fremhæv fokusordene, mens du læser – ved at intonere, gentage, forklare, illustrere
- Planlæg spørgsmål, der hjælper børnene til at huske, gætte eller reflektere

HUSK! – følg altid barnets nysgerrighed og snak om det, der vækker dets interesse.

ORDFORRÅD

Tips til forældreinddragelse

Sådan kan I inddrage forældrene i at styrke deres barns ordforråd.

Fortæl forældrene om resultatet af sprogvurderingen

Forklar kort og konkret, hvad vi forstår ved ordforråd, og hvilken betydning det har. Brug evt. følgende forklaring:

Vi har sprogvurderet [barnets navn], og resultatet viser, at han/hun har brug for støtte til at styrke sit ordforråd, dvs. den mængde ord og begreber, han/hun kender og bruger.

Tre vigtige ting at vide:

- Ordforråd handler ikke om udtale. Ord, der bliver udtalt forkert, tæller stadig med i ordforrådet. Ordforråd handler derimod om **at bruge ord rigtigt i den rette sammenhæng**.
- Ordforrådet er afgørende, når dit barn engang skal lære at **læse**
- Et godt ordforråd handler om at **kunne sætte stadigt flere og mere nuancerede ord på det, man oplever** og i stadigt **sværere/længere sætninger**.

Afklar eventuelle udfordringer i hjemmet

Gør det trygt for forældrene at dele informationer om egne sproglige vanskeligheder. Hvis der er tale om en socialt udsat familie, så overvej hvor meget I kan forvente af familien. Hvis der er tale om et flersproget barn, så kan forældrene fokusere på at styrke ordforrådet på deres eget sprog.

Aftal med forældrene, hvilken indsats de kan bidrage med

Det kan være meget individuelt fra barn til barn, men det er vigtigt, at forældrene oplever, at de er i stand til at deltage i den indsats, de bliver bedt om. Det er bedre, at de gør én ting end slet ingenting. Herunder er nogle generelle aktiviteter, de kan bruge:

- **Syng sange** – de kan fx google dem, barnet selv synger, eller syng nogle fra deres egen barndom. De behøver ikke kunne synge rent!
- **Sætte ord** på det, barnet viser interesse for.

- **Gentage** de ord, barnet siger – og gerne **udvide til hele sætninger** – hvis barnet siger ”bold”, kan den voksne sige ”Vil du gerne spille **bold**?”.
- **Være sproglig model** – hvis barnet siger ”ham spille bold” kan den voksne sige ”ja, **han spiller bold**”
- **Læse og snakke om** bøger – evt. lånt i institutionen eller på biblioteket. Det er helt okay blot at tale om bogens illustrationer.

OBS! Det er vigtigt at understrege over for forældrene, at de IKKE skal rette på, undervise eller træne deres barn, men at de skal bruge disse forslag som en del af deres naturlige samtale, leg og samvær med børnene. Hvis barnet fx ikke kan svare med et forventet ord, så giver de blot svaret. Barnets motivation og lyst afhænger af, om det er trygt og kan forstå, hvad legen går ud på.

I forhold til børn, der vokser op med flere sprog, kan I foreslå forældrene at bruge sange, remser og bøger på rim fra deres modersmål eller snakke om bøger på deres modersmål.

Give forældrene konkrete materialer med hjem

I kan lade forældrene låne de bøger, spil og legetøj, som I bruger til den målrettede indsats – eller give dem kopier af de sange/rim, I bruger i institutionen.

Vise eksempler på, hvordan I selv arbejder med barnets ordforråd

I kan lave små videoer af situationer med jeres eget sprogarbejde med barnet ift. ordforråd, som I kan vise til forældrene, så de kan se, hvordan man kan styrke ordforrådet gennem leg, læsning og daglige rutiner.

EN SJOV LEG MED MASSER AF ORD

Måltrettet indsats til ORDFORRÅD

Trin

Ordforråd, 3 år, trin 1

Tidsforbrug

Fra 5-15 min. Tematisk arbejde kan dog foregå over tid.

Materialer

Legetøj/rekvisitter til en aktivitet, som barnet er optaget af. Det kan både være ude og inde.

Forudsætninger

At barnet kan holde opmærksomhed på en aktivitet

Aktivitet til ét barn

Vælg den leg, som barnet holder allermest af at lege. Det kan være biler, klodser, dukker, sandkasse. Leg med – følg barnets initiativer, uden selv at dominere legen – og sæt mange forskellige ord på det, I laver, ved at:

- bruge ord fra alle ordklasser:
 - navneord (bil, bold, dukke, spand)
 - udsagnsord (kører, triller, sover, vælter)
 - tillægsord (hurtig, rund, blød, tom)
 - forholdsord (på, i, under, over)
 - biord (hurtigt, snart, måske, senere)
- gentage barnets egne ord – udvide og nænsomt korrigerer sætningen
 - fx: Barnet siger ”bold rød” – du siger ”Ja, du har en rød bold.”
- sætte ”undertekster” på barnets og dine handlinger.
 - fx: Barnet putter en dukke. Du siger ”Nu har du puttet dukken, så den kan sove. Min dukke er stadig vågen.”
- bruge antonymer (hurtig/langsom, våd/tør) og synonymer (stor/enorm, pæn/smuk)

Forældreinddragelse

Forklar forældrene, at de skal sætte sig og lege med, når barnet leger, og at de skal sætte ”undertekster” og masser af ord på legen. Vis evt. en video, hvor du leger med barnet.

Aktivitet til flere børn

Vælg en populær leg i børnegruppen (max. 4-6 børn) – eller planlæg en aktivitet ud fra et tema (skov, bondegård, insekter).

- Lav en liste med fokusord, der er centrale for legen/temaet – husk alle ordklasser.
- Hvis temaet er insekter, fx: bi/myre/bistade/myretue/, sommer/stikker/kribler, hurtig/bittesmå/stærk, osv.
- Inddrag alle børn ved at fordele roller og legetøj/rekvisitter mellem dem.
- Leg selv med og sæt ord på legen/aktiviteten, som ovenfor.
- Husk at inddrage og gentage dine fokusord på mange måder.

BRING SÆTNINGER I SPIL

Målrettet indsats til SÆTNINGSKONSTRUKTIONER

Trin

Ordforråd, 4-5 år, trin 2

Tidsforbrug

Fra 10-15 minutter

Materialer

Et vendespil (1 barn) / billedlotteri (flere børn), hvor motiverne omfatter handlinger, dvs. nogen der "gør" noget.

Forudsætninger

At barnet har tilstrækkeligt med ord fra forskellige ordklasser til kunne danne korte sætninger.

Aktivitet til ét barn

Spil vendespillet med normale regler. Sæt ord på hvad der sker på de enkelte brikker.

Tilpas sværhedsgraden af sætningerne til barnets niveau, fx "pigen spiser æble" (simpel sætning) eller "En pige i stribet trøje, der spiser et rødt æble" (kompleks sætning)

Aktivitet til flere børn

Spil billedlotteri med normale regler. Beskriv brikkerne ud fra det, der sker på dem. Fx "Hunden løber efter bilen" (simpel sætning) eller "Her er en stor hund, der jagter en rød bil" (kompleks).

Forældreinddragelse

Lad forældrene låne spillet med hjem og forklar dem, hvordan de spiller det.

LÆS OG SNAK OM EN FAGBOG

Mårettet indsats til ORD I FORTÆLLINGER OG SAMTALE

Trin

Ordforråd, 5-6 år, trin 3

Tidsforbrug

Fra 10-15 minutter

Materialer

En børnefagbog, der omhandler et emne, der optager barnet/børnene.

Forudsætninger

At barnet kan fortælle i sætninger og har nogle abstrakte begreber i ordforrådet.

Aktivitet til ét barn

Sæt dig sammen med barnet, så I kan kigge både på hinanden og bogen. Lad barnet fortælle, hvad det ved om emnet. Stil nysgerrige spørgsmål. Læs bogen og giv gode pauser, hvor du venter på barnets kommentarer til tekst/billeder.

Hvis emnet fx er løver kan I:

- finde ud af fakta (farve, føde, størrelse, bosted, osv.)
- forklare sammenhænge (løver er farlige, fordi de har skarpe tænder)
- beskrive følelser (man kan være bange for løver)
- forestille jer, hvordan det er at være en løve eller være på safari
- forudsige fremtidige hændelser (tur til zoo, løve kan uddø, osv.)
- fortælle en (fantasifuld) historie om en løve
- lade som om I er løver

Forældreinddragelse

Lad forældrene låne bogen med hjem.

Aktivitet til flere børn

Sæt dig sammen med børnene, så I kan kigge både på hinanden og bogen. Sørg for at de mest stille børn sidder over for dig. Lad børnene fortælle, hvad de ved om emnet. Stil nysgerrige spørgsmål. Læs bogen og giv gode pauser, hvor du venter på børnenes. Inddrag de stille børn med spørgsmål.

Sprogvurderingen indikerer, at barnet skal have støtte til at udvikle evnen til at rime.

Om at rime

At kunne rime er et centralt element i børns tilegnelse af den lydige del af sproget. Rim og remser skaber fokus på sprogets forside gennem rytme og gentagelse af lyde. Når børn leger med rim og remser, får de sproglige erfaringer med, at en lille lydændring i et ord gør en stor forskel i betydningen.

Evnen til at kunne rime er knyttet til barnets lydige opmærksomhed. Lydlig opmærksomhed eller lydige kompetencer henviser til barnets evne til at skelne sproglyde. Det kaldes også fonologisk bevidsthed. Lydlig opmærksomhed – og under det altså evnen til at rime – er en af flere væsentlige forudsætninger for barnets senere læseudvikling. Derfor indgår rim som en særskilt del af sprogvurderingen, selvom det ikke umiddelbart er et sprogligt område, der har direkte indflydelse på barnets trivsel i børnehaven.

At kunne danne rim betyder, at man er i stand til at fokusere udelukkende på ordets lyd, uden skelen til ordets betydning. Man forstår, at der er en sammenhæng mellem ”kat” og ”hat”, fordi de lyder ens, selvom tingenes fysiske form intet har med hinanden at gøre.

De fleste børn synes, at det er sjovt at rime eller snakke ”volapyk”, og de øver derfor af sig selv på sprogets forside, når de leger med ordene. Men børn lærer ikke at rime af sig selv. De lærer det kun ved at blive gjort opmærksom på rim af voksne, der selv leger med sproget, og som gør opmærksom på, at de bruger rim.

Udvikling af lydlig opmærksomhed

Forudsætningen for at kunne rime og udvikle lydlig opmærksomhed er evnen til at høre og lytte. I takt med, at et barn udvikler lydlig opmærksomhed, begynder det at kunne skelne ord som enheder, der er forskellige fra hinanden og kan kombineres på utallige måder. Dvs. at ”morsøsød” bliver til ”mor – er – sød” og kan varieres med ”far – er – sød”. Siden vil barnet også kunne identificere stavelser/bogstavlyde i de enkelte ord og sætte ord sammen til nye ord.

Det, der gør rimord centrale i udviklingen af lydlig opmærksomhed er, at ord/sproglyde ofte gentages og udtales mere tydeligt i rim og remser end i spontan tale. Dermed stimulerer de børnenes auditive hukommelse samt deres fornemmelse for sprogmelodi, sprogytme og betoning.

Når et barn udvikler lydlig opmærksomhed udvider det sin sproglige bevidsthed til ikke kun at være opmærksomt på sprogets indholdsside (ords betydning), men også på sprogets forside (ords lyd).

Det betyder, at i barnets sproglige bevidsthed er en ”kat” nu ikke længere kun et dyr, man kan se og røre, men også et ord, der har én stavelse, starter med ”k” ligesom ”Kasper” og rimer på ”hat”, ”mat” og ”bat”.

Milepæle for lydlig opmærksomhed

- 2 år
 - Barnet kan skelne enkeltlyde
- 3 år
 - Barnet kan eftersige remser (”Nede i fru Hansens kælder ...”)
- 4 år
 - Barnet kan rime selv (”Hvad rimer på stige?” ... ”Pige!”)
- 5 år
 - Barnet kan opdele og sammensætte ord/stavelser (is-bjørn)
- 6 år
 - Barnet kan opdele og sammensætte enkeltlyde/bogstaver (s-øm)

Bemærk at børn normalt vil kunne gentage en kendt remse tidligere, end det kan rime. Det er vigtigt at huske, at det at kunne sige en remse, man har hørt før, er ikke det samme som at kunne rime.

OBS! Børn, der har eller har haft problemer med hørelsen i kortere eller længere tid, kan have udfordringer med at skelne sproglyde.

Typiske udfordringer med rim

Børn, der har udfordringer med at rime, har ofte svært ved et eller flere af følgende områder:

- At forstå, hvad det vil sige at rime
- At give et korrekt svar på spørgsmål som "Hvad rimer på kat?" (De vil typisk finde et svar, der henviser til ordets betydning fx "mus", "mis", "killing")
- At udpege genstande, der rimer
- At finde ord, der ikke rimer, blandt flere rimord

Typiske indsatsområder

At styrke barnets opmærksomhed på høresans/lyde, sproglyde og rim

Følgende aktiviteter stimulerer børns lydige opmærksomhed i stigende sværhedsgrad:

- Sange/sanglege
- Lyttelege
- Rim og remser
- Samtale om ord, der lyder ens
- Samtale om sammensatte ord og stavelser
- Samtale om forlyde og enkeltlyde – og evt. bogstaver.

Det betyder dog ikke, at vi fx først starter med at rime med børn, når de kan lytte opmærksomt, eller at vi holder op med at rime med børn, hvis de er klar til at snakke om sproglyde. Det, vi justerer, er **udelukkende vores forventninger** til, hvordan barnet kan deltage dvs. om barnet kun lytter/observerer, om det svarer/reagerer, eller om det bygger videre på legen/samtalen.

Når vi på den måde inddrager en færdighed fra et senere udviklingstrin, fx rim eller fokus på sproglyde, styrker vi barnets forudsætninger for senere tilegnelse af færdigheden, og når vi inddrager tilegnede kompetencer, fx at lytte opmærksomt, vedligeholder, nuancerer og styrker vi denne færdighed.

Valg af lege og aktiviteter til målrettet indsats

afstemmes dog altid efter barnets sproglige niveau, så de bliver både gavnlige og meningsfulde for barnet.

Særligt om dialogisk læsning og rim

Dialogisk læsning er en oplagt aktivitet, når vi vil stimulere børns evne til at rime. Når vi læser, kan vi sætte fokus på specifikke ord. Her er et par tips til at komme i gang:

- Vælg bøger med rim og remser – eller med mange sjove gentagelser
- Læg vægt på at udtale fokusord ekstra tydeligt
- Brug forskellige stemmer til forskellige personer/figurer i historien
- Brug intonation i oplæsning
- Lad barnet færdiggøre sætninger og komme med rimordene

HUSK! – følg også barnets nysgerrighed og snak om det, der vækker dets interesse.

Sådan kan I inddrage forældrene i at styrke barnets evne til at rime.

Fortæl forældrene om resultatet af sprogvurderingen

Forklar kort og konkret, hvad resultatet viser, og hvilken betydning det har at kunne rime. Brug evt. følgende forklaring:

Vi har sprogvurderet [barnets navn], og resultatet viser, at han/hun har brug for støtte til at styrke sine evner til at **rime**, dvs. det at kunne lytte og **skelne sprogets lyde** fra hinanden samt selv at kunne finde **sammenhæng mellem ord i form af deres lyd**.

Tre vigtige ting at vide:

- Det at kunne rime gør, at vi **forstår**, at ord ikke bare har en betydning (kat = dyr), men også en form (kat = lyd/ord der minder om hat), hvor en lille ændring i formen (k-at -> h-at) gør en stor forskel for betydningen.
- Evnen til at rime er en af flere væsentlige **forudsætninger for** dit barns evne til at lære at læse.
- At kunne en **remse** udenad er ikke det samme som at kunne **rime**. Det er sværere at lære, hvad der rimer, end at lære at gentage en remse med rim.

Aftal med forældrene, hvilken indsats de kan bidrage med

Det kan være meget individuelt fra barn til barn, men det er vigtigt, at forældrene oplever, at de er i stand til at deltage i den indsats, de bliver bedt om. Det er bedre, at de gør én ting - end slet ingenting. Herunder er nogle generelle aktiviteter, de kan bruge:

- Snakke om, hvad der **rimer**: "Hvad mon rimer på hus?" ... "mus"
- **Sige remser** de kender - fx Okker Gokker, Nede i Fru Hansens kælder
- Lave **sjove (vrøvle)remser** sammen med barnet, evt. med bevægelser/fagter på: "jeg har en frakke, og den kan snakke" ... "Se vi hopper som sjove små lopper"
- **Læse bøger på rim** - evt. lånt i institutionen eller på biblioteket

- **Synge sange** - de kan fx google dem, barnet selv synger, eller synge nogle fra deres egen barndom. De behøver ikke kunne synge rent!

OBS! Det er vigtigt at understrege over for forældrene, at de **IKKE** skal undervise eller træne deres børn, men at de skal bruge disse forslag som en del af deres naturlige leg og samvær med børnene. Hvis barnet fx ikke kan sige et rim, så giver de blot svaret.

I forhold til børn, der vokser op med flere sprog, kan I opmuntre forældrene til at bruge sange, remser og bøger på rim fra deres modersmål eller snakke om bøger på deres modersmål. Det styrker også barnets opmærksomhed på lyd og evnen til at rime, og det kan samtidig være meget motiverende for ikke-dansksprogede forældre at kunne gøre en forskel gennem deres modersmål.

Låne forældrene konkrete materialer med hjem

I kan lade forældrene låne de bøger, spil og legetøj, som I bruger til den målrettede indsats - eller give dem kopier af de sange/remser/rim, I bruger i institutionen.

Vise eksempler på, hvordan I selv arbejder med rim

I kan lave små videoer af situationer med jeres eget sprogarbejde ift. lydlig opmærksomhed, som I kan vise til forældrene, så de kan se, hvordan man kan styrke denne kompetence gennem leg.

“MIN KROP RIMER MED KOP”

Mårettet indsats til RIMFORSTÅELSE

Trin

Rim, rimforståelse, 3 år, trin 1

Tidsforbrug

Fra 10-15 min. Afhænger af antallet af børn i legen - og barnets interesse for at deltage.

Materialer

Ting, der rimer på forskellige kropsdele, fx kop (krop), gave (mave), pind (kind), nødder (fødder), kande (pande), sten (ben), spand (tand), lås (mås).

Forudsætninger

Tag højde for, om barnet har problemer med hørelsen, eller at der er højt støjniveau omkring legen.

Aktivitet til ét barn

Start med højst 4-5 ting og lad barnet vælge én af tingene.

Sig så en sætning/remse, der indeholder et rim med den valgte ting og en kropsdel. Fx:

- “Når jeg holder på min **mave**, må jeg ta’ den fine **gave**”
- “Når jeg peger på min **pande**, må jeg ta’ den flotte **kande**”
- “Når jeg prikker til min **mås**, må jeg ta’ den blanke **lås**”

Læg ekstra tryk på din udtale af rimordene.

Snak om, hvordan de to ord lyder ens, men betyder noget meget forskelligt.

Lav flere sjove remser med kropsdele, der rimer på ting.

Start med at sige hele remsen selv. Peg på kropsdelen og på tingen, der rimer.

Efterhånden kan du sige kropsdelen og lade barnet sige rimordet og/eller pege på tingen, der rimer.

Hvis barnet får mod på det og evner det, kan det til sidst sige hele remsen selv.

Variation

Vælg rimord, der udtrykker en handling i stedet for en ting – og sæt fagter/bevægelser på, fx øre/køre/høre, lytte/dytte, hoppe/loppe.

Forældreinddragelse

Forklar dem legen – og sig, at de kan vælge ting, de allerede har derhjemme og selv finde på sjove remser. Det må gerne være vrøvleremser, der ikke giver mening.

Aktivitet til flere børn

Som ved ét barn, men lad børnene skiftes til at vælge en ting – og til at sige et rim.

RIMLOTTERI

Måltrettet indsats til at ARBEJDE MED RIMPAR

Trin

Lydlig opmærksomhed, rim, 4 år, trin 2

Tidsforbrug

Fra 10-15 min. Afhænger af antallet af børn - og barnets interesse for at deltage

Materialer

Legetøj/billeder/ting, der rimer på hinanden (kat/hat, sko/ko). Start med højst 5 rimpar.

Forudsætninger

Tag højde for, om barnet kan høre og kan fokusere på at lytte sig til svaret.

Aktivitet til ét barn

- Læg legetøjet frem på bordet og benævn hver genstand.
- Lad barnet vælge en ting fra bordet.
- Den voksne finder tingenes rimmakker og siger fx "kat rimer på hat".
- Så vælger den voksne en ting fra bordet, og nu skal barnet finde tingens rimmakker.
- Med evt. hjælp fra den voksne siger barnet "ko rimer på sko"
- Hvis barnet tøver, hjælper den voksne på vej ved at benævne tingene på bordet eller sige rimet.

Variation

Gem den ene del af rimparrene forskellige steder i lokalet og lad barnet/børnene bevæge sig rundt for at finde det. Når man finder et par, skal man sige rimet højt.

Forældreinddragelse

Bed forældrene hjælpe ved at give to ting, der rimer med hjemmefra, som de har fundet sammen med barnet. Giv evt. forældrene nogle forslag, hvis de er i tvivl.

Aktivitet til flere børn

- Læg legetøjet frem på bordet og benævn hver genstand.
- Lad børnene skiftes til at vælge en ting fra bordet.
- Den voksne starter med at vise vejen ved at finde tingenes rimmakker og sige fx "kat rimer på hat".
- Herefter skiftes børnene til at finde og sige tingens rimmakker og sige fx "ko rimer på sko". Hvis barnet tøver, hjælper den voksne på vej ved at benævne tingene på bordet eller sige rimet.

RIMJAGT

Målettet indsats til RIMFORSTÅELSE

Trin

Lydlig opmærksomhed, bogstavkendskab, 5 år, trin 3

Tidsforbrug

Fra 10-15 min. Afhænger af antallet af børn i legen - og barnets interesse for at deltage.

Materialer

Saks og ugeblade/magasiner eller evt. iPad

Forudsætninger

Tag højde for, om barnet kan høre og kan fokusere på at lytte sig til svaret.

Aktivitet til ét barn

- Vælg om I vil "på jagt" i blade/magasiner - eller med ipad indenfor/udenfor.
- Fortæl barnet, at I skal på en spændende rimjagt.
- Hjælp barnet med at lede efter billeder (i blade) eller ting (med ipad), der rimer.
- Lav en collage eller måske et vendespil med de ting, barnet har klippet ud/taget billeder af

Aktivitet til flere børn

- Samme som ved ét barn, men lad børnene arbejde sammen i jævnbyrdige par eller små grupper.

Forældreinddragelse

Forældrene kan finde magasiner/blade og kigge efter rim i dem sammen barnet. Evt. kan det være disse blade, barnet har med i institutionen.

OPMÆRKSOMHED PÅ SKRIFT

Temaforklaring til fagfolk

Sprogvurderingen indikerer, at barnet skal have støtte til at styrke sin opmærksomhed på skrift.

Om opmærksomhed på skrift

Opmærksomhed på skrift handler om barnets forudsætninger for at tilegne sig formelle færdigheder inden for læsning og skrivning og er dermed en del af det sproglige område, der også betegnes som "tidlig literacy" (eller preliteracy) – dvs. før-skriftlige kompetencer.

Det talte sprog er usynligt, så når vi retter børns opmærksomhed mod skrift, oplever de, at ord også kan være synlige og konkrete. De får dermed forståelse for, hvordan man kan bruge det skrevne sprog, på samme måde som de lærer om talens brug, når vi snakker med dem.

Når børn kigger på et billede af en ko, er det som udgangspunkt ligeså logisk for dem, at det skrevne ord KO hænger sammen med billedet, som at lyden af ordet "ko" gør. At blive opmærksom på skriftens funktion hjælper faktisk børnene med at få en oplevelse af, hvordan sproget hænger sammen.

Det er vigtigt at bemærke, at der på ingen måde er tale om skolefærdigheder, når vi arbejder med førskole-barnets skriftsproglige kompetencer. Der er således ingen forventning om, at de 3-6-årige kan læse, stave eller skrive læselige bogstaver. At arbejde med børns Opmærksomhed på skrift handler om at henlede deres opmærksomhed på, hvad skrift er for noget – og om at understøtte deres lyst til at lege med skrift, fx ved at legeskrive bogstaver og legelæse bøger og tekst. Derfor skal ALLE barnets forsøg med skrift anerkendes.

Grunden til, at vi i sprogvurderingen tester denne kompetence, er, at der er belæg i forskningen for at udlede, at tidlige erfaringer med skrift og leg med skriftsproglige kompetencer er med til at styrke barnets senere færdigheder inden for såvel læsning og stavning.

BEMÆRK! Sprogvurderingen beskæftiger sig ikke med barnet egenproduktion af skrift, men tester udelukkende barnets opfattelse af det skrevne sprog, dvs. læseretning, kendskab til bogstaver mm.

Udvikling af skriftsprog

Børn er som regel helt naturligt nysgerrige på det skrevne sprog, ikke mindst når de bliver bevidste om, hvordan deres eget navn fungerer i meningsfulde sammenhænge (fx i garderober og på madpakker mm.) – og når de ser voksne bruge skrift.

Forudsætningerne for at tilegne sig skriftsprog er både en række motoriske færdigheder og en række kognitive og intellektuelle kompetencer. For at lære at læse og skrive skal vi både:

- kunne holde på en blyant og forme bogstaver med den
- forstå, at sproget kan udtrykkes i form af skrift
- vide, hvor en sætning eller et ord begynder og slutter
- vide hvad et bogstav er, og at det er både et tegn og en lyd.

Der er desuden forskning, der viser, at håndskriftskompetencer er en vigtig faktor, når vi skal lære at læse og afkode tekst. Det at udforme bogstaverne metodisk med hånden styrker kendskabet til bogstaverne, og hvis barnet selv læser det selvskrivne op får det vigtige erfaringer med afkodning.

Milepæle for skriftsprogstilegnelse*

Da tidlig literacy stadig er et forholdsvis nyt område, er der endnu ikke forskningsmæssigt belæg for at opstille konkrete milepæle for skriftsprogstilegnelse i forhold til barnets alder. Vi kan i stedet kigge på nogle forskellige faser børn gennemgår, når de tilegner sig læse- og skrivefærdigheder, som dog ikke nødvendigvis sker samtidig ift. læsning og skrivning:

Forberedende fase – barnet laver som-om-læsning og fortæller ud fra bøger (legelæsning). Barnet tegner kruseduller og bogstav lignende tegn (legeskriving).

- **Fase 1** – Barnet genkender og afkoder særlige ord (helordslæsning/logografisk læsning), når de forekommer i velkendte

OPMÆRKSOMHED PÅ SKRIFT

Temaforklaring til fagfolk

sammenhænge, fx logoer som McDonalds eller navn på garderobe. Barnet forsøger at efterligne bogstaver og ord ved at skrive af eller ud fra hukommelsen. Indgår ofte som del af tegninger (helordsskrivning).

- **Fase 2** – Barnet opdager sammenhængen mellem bogstaverne og deres lyd (alfabetisk læsning). Barnet skriver ord baseret på begyndende kendskab til bogstavernes lyd og form.
- **Fase 3** – Barnet afkoder ord/tekst på baggrund af endelser og hele ord (Ortografisk læsning/stavefase). Barnet skriver sætninger med flere korrekte kombinationer af lyd/bogstaver.

**Kilder: Børn udvikler deres sprog (2004); Læs og skriv med små børn (2016); Barnets sprogtilegnelse, (2017)*

Typiske udfordringer med opmærksomhed på skrift

Børn, der er udfordret i deres skriftsproglige kompetencer vil ofte:

- ikke kende læseretningen.
- ikke være interesseret i at legeskrive.
- Ikke forstå sammenhængen mellem det, vi siger, og det, vi læser op, når vi peger i en bog.

Typiske indsatsområder

At læse og inddrage skriften i lege og aktiviteter på meningsfuld måde

Følgende aktiviteter stimulerer et barns opmærksomhed på skrift i stigende sværhedsgrad – og kan både foregå i spontane situationer og som led i planlagte sprogaktiviteter:

- **Skriften på væggen** – sørg for at bruge masser af skrift i det fysiske miljø institutionen. Sæt navnemærkater på ting/hylder/legeredskaber/rum/døre osv.
- **Legeskrivning** – tilbyd lege og aktiviteter, hvor skrivning er en bærende aktivitet, fx posthus. Anerkend alle barnets eksperimenter med at skrive UDEN AT RETTE.
- **Navnelege** – børn er som regel naturligt ret optaget af deres eget navn og ofte også af kammeraternes.

- **Kreative projekter** – hvor barnet kan legeskrive sit navn/forbogstaver som signatur, eller hvor de kan farvelægge, klippe, stoftrykke bogstaver.
- **Samtaler om konkrete erfaringer** – børn skal røre, gøre, føle, mærke, smage, osv. for at forstå. Brug klodser med bogstaver eller en magnetstavle med magnetbogstaver og snak om de forskellige bogstaver.
- **Læsning** – især de mange gode alfabetbøger med gode illustrationer og remser. Lad også barnet ”legelæse”, dvs. fortælle ud fra en bog, I kigger I sammen.

OBS! Valg af lege og aktiviteter til målrettet indsats bør **ALTID** tage afsæt i barnets nysgerrighed og interesse. Dernæst skal de afstemmes efter barnets sproglige niveau, så de bliver både gavnlige og meningsfulde for barnet. Aktiviteterne bør under ingen omstændigheder få karakter af skoleundervisning, men skal forblive legende. Så snart barnet viser tegn på at miste interessen, skal aktiviteten afsluttes på en anerkendende måde.

Særligt om dialogisk læsning og opmærksomhed på skrift

Dialogisk læsning er en uundværlig aktivitet, når vi vil stimulere børns kendskab til skriftsproget og dets funktion. Det er især gavnligt at vælge bøger, hvor skriften er tydelig, og hvor vigtige ord er fremhævet med både billede og tekst. Derudover kan I tænke på:

- Vælg bøger med interessante, nye emner og gode illustrationer – og ikke for svære ift. barnets sproglige niveau.
- Kig på bogen som genstand, inden I læser – snak om forside, bagside, størrelse, længde/antal sider, mulig handling, titel og forfatter/illustrator.
- Gør opmærksom på bogstaver og læseretning med pegefingern, mens I læser.
- Snak om, hvornår man bladrer.
- Snak om korte ord og lange ord.

HUSK! Følg altid barnets nysgerrighed og snak om det, der vækker dets interesse.

OPMÆRKSOMHED PÅ SKRIFT

Tips til forældreinddragelse

Sådan kan I inddrage forældrene i at styrke deres barns opmærksomhed på skrift.

Fortæl forældrene om resultatet af sprogvurderingen

Forklar kort og konkret, hvad vi forstår ved opmærksomhed på skrift, og hvilken betydning det har. Brug evt. følgende forklaring:

Vi har sprogvurderet [barnets navn], og resultatet viser, at han/hun har brug for støtte til at styrke sin opmærksomhed på skrift, dvs. forståelse af skriftsprogets funktion og sammenhæng mellem skrift og tale.

Tre vigtige ting at vide:

- Opmærksomhed på skrift handler **ikke** om at kunne **læse eller skrive**.
- At blive opmærksom på skriftsproget hjælper barnet til at forstå, hvordan vores skriftsprog og talesprog hænger sammen.
- En tidlig opmærksomhed på skriftsprog (dvs. før skolealderen) er med til at **styrke** barnets senere **færdigheder inden for såvel læsning som stavning**.

Afklar eventuelle udfordringer i hjemmet

Gør det trygt for forældrene at dele informationer om eventuelle egne sproglige vanskeligheder. Hvis der er tale om en socialt udsat familie, så overvej hvor meget I kan forvente af familien. Hvis der er tale om et flersproget barn, kan forældrene fx inddrage barnet i, hvordan de skriver på deres modersmål.

Aftal med forældrene, hvilken indsats de kan bidrage med

Det kan være meget individuelt fra barn til barn, men det er vigtigt, at forældrene oplever, at de er i stand til at deltage i den indsats, de bliver bedt om. Det er bedre, at de gør én ting end slet ingenting. Herunder er nogle generelle aktiviteter, de kan bruge:

- **Gøre opmærksom på**, når de selv skriver – gerne med snak om formål med skrivelserne, fx sms'er/emails, indkøbssedler, breve og fødselsdagskort.
- **Sætte navn på** barnets ting – gerne sammen med barnet og med snak om, hvad der er

smart ved at skrive (fx tekst forsvinder ikke, ligesom talte ord gør).

- **Læse bøger** – og bruge pegefingern til at vise, hvor I læser.
- **Gøre opmærksom på skrevne navne/ord** – der optræder ofte i barnets hverdag, fx logoer, butiksskilte, tekst på emballager etc.
- **Spille spil**, hvor tekst og billeder indgår i sammenhæng – fx vendespil eller billedlotteri.
- Gå på **ordjagt** – find ting ude og hjemme, hvor der står noget, dvs. vejskilte, bilmærker, emballager, postkasser, .
- Opmuntre barnet til at **legeskrive** sit navn eller ord, der optager det, på tegninger eller ordkort. Anerkend alle barnets forsøg på at skrive – også selvom det er kruseduller.

OBS! Det er vigtigt at understrege over for forældrene, at de **IKKE** skal rette på, undervise eller træne deres barn, men at de skal bruge disse forslag som en del af deres naturlige samtale, leg og samvær med børnene. Hvis barnet fx ikke har lyst til at skrive, så hjælper de på vej ved selv at skrive. Barnets motivation og lyst afhænger af, om det er trygt og kan forstå, hvad legen går ud på.

Give forældrene konkrete materialer med hjem

I kan låne forældrene de bøger og spil, I bruger i institutionen, med hjem.

Vise eksempler på, hvordan I selv arbejder med opmærksomhed på skrift

I kan lave små videoer af situationer med jeres eget sprogarbejde med barnet ift. skriftsprog, som I kan vise til forældrene, så de kan se, hvordan man kan styrke opmærksomheden på skrift gennem leg, læsning og daglige rutiner.

“LEGELÆSNING”

Mårettet indsats til OPMÆRKSOMHED PÅ SKRIFT

Trin

Opmærksomhed på skrift, trin 1

Tidsforbrug

Fra 5-15 minutter

Materialer

En bog om et emne, der interesserer barnet – og som har tydelig, kortfattet tekst, der er let at overskue.

Aktivitet til ét barn

- Find et godt sted at sidde, hvor der er hyggeligt og roligt.
- Kig på bogen og snak om, hvad den mon handler om. Peg på titlen og fortæl barnet, hvad bogen hedder.
- Aftal med barnet, at du siger en lyd, når barnet må bladre... (Fortæl og vis, at du skal kunne nå at læse teksten. Sig evt. at teksten fortæller dig, hvad du skal sige.)
- Mens I læser – gør opmærksom på, hvor I er i teksten. Fremhæv og udpeg evt. vigtige ord eller ord, barnet spørger ind til.
- Husk at gøre snakken til en dialog, ikke et forhør. Giv tid og giv svaret, når barnet ikke har det.

Variation

Lad barnet legelæse bogen for dig. Husk at anerkende alle barnets forsøg på at læse.

Forældreinddragelse

Forslå samme aktivitet hjemme. Lån evt. forældrene bogen, I har læst i institutionen, med hjem og foreslå dem, at de spørger barnet, hvad bogen hedder, og om barnet vil læse den for dem. Husk at det er helt okay, hvis de bare bladrer i bogen – eller snakker om bogen på deres modersmål.

Aktivitet til flere børn

- Lad børnene finde/medbringe deres yndlingsbog – hvis de ikke har én, hjælp dem med at finde én.
- Snak først om, hvad en bog egentlig er – form/indhold/forfatter osv.
- Lad børnene anmelde deres egen bog på tur – fortælle om handling, hvad de kan lide ved den og evt. legelæse en side op for de andre.

LEGESKRIV ET KORT

Mårettet indsats til OPMÆRKSOMHED PÅ SKRIFT

Trin

Opmærksomhed på skrift, trin 2

Tidsforbrug

Fra 10-15 minutter

Materialer

Tegne-/skriveredskaber og papir.
Meget gerne et fint postkort.
Det kan også være et fødselsdagskort eller et gækkebrev.

Forudsætninger

Barnet har et begyndende kendskab til skriftsprogets funktion.

Aktivitet til ét barn

- Fortæl barnet, at I skal skrive et kort til en, der betyder noget for jer – fx et familiemedlem, en kammerat el. lign.
- Snak om, hvad I gerne vil fortælle personen ... og om hvornår/hvorfor man skriver kort.
- Snak om, hvor man skriver sin hilsen på kortet.
- Giv tid til, at barnet tegner/legeskriver sin hilsen – tilbyd hjælp, hvis barnet går i stå.
- Snak om, hvordan brevet når frem til modtageren – hvad er en adresse, hvor skriver man den.
- Sæt porto på – snak om hvad porto er – og læg jeres kort i postkassen.

Variation

- Lav en invitation til et arrangement i institutionen.
- Lav jeres eget navneskilt.

Forældreinddragelse

Foreslå, at barnet legeskriver ting hjemme i relevante situationer – et kort til en bedsteforælder, en indkøbsseddel eller navn på madkassen. HUSK! Alle forsøg på skrift skal anerkendes som skrift – uanset om det ligner bogstaver eller ej.

Aktivitet til flere børn

- Aktiviteten til ét barn kan bruges til flere børn.

FORFATTERSKOLE

Måltrettet indsats til OPMÆRKSOMHED PÅ SKRIFT

Trin

Opmærksomhed på skrift, trin 3

Tidsforbrug

Kan deles over flere gange - fx som tematisk forløb.

Materialer

Saks, tegne-skriveredskaber, blade/aviser/magasiner til at klippe i, hæftemaskine og A4-papir, evt. i forskellige farver.

Forudsætninger

Kræver et større kendskab til skriftens funktion.

Aktivitet til ét barn

- Fortæl, at I skal lave jeres egen bog.
- Snak om, hvad bogen skal handle om.
- Vis, hvordan man kan folde papiret midt på - så er omslaget klar.
- Hvad skal der være på forsiden og bagsiden?
- Lav sider i historien ved at tegne/legeskrive/sætte udklip i. Det kan sagtens bare være indersiden af det foldede papir - eller flere indstik. Husk at snakke om, hvor man tegner, klistrer, skriver for at bogen kan sættes rigtigt sammen (jf læseretning).
- Læs bogen sammen, når den er færdig.

Variation

Besøg en boghandel eller et bibliotek og kig på bøger. Snak om, hvordan skriften bruges disse steder.

Forældreinddragelse

Fortæl forældrene om bogen og sig, at de kan bede barnet læse sin bog for dem hjemme. Eller de kan lave andre bøger hjemme med barnet.

Aktivitet til flere børn

- Samme aktivitet som ved ét barn.
- Slut evt. af med at invitere forældrene til et oplæsningsarrangement, hvor forfatterne udstiller og/eller "læser op" af deres bøger. (Husk - børnene hjælper med invitationen).

Sprogvurderingen indikerer, at barnet skal have støtte til at udvikle bogstavkendskab.

Om bogstavkendskab

Bogstavkendskab henviser til evnen til at udpege og navngive bogstaverne i det danske alfabet – typisk først store bogstaver (kapitæler) og siden også små bogstaver. I forhold til sprogvurderingen beskæftiger vi os her ikke med bogstavernes lyd, men udelukkende genkendelse og navngivning af de enkelte tegn.

Det er vigtigt at bemærke, at der ikke er tale om skolefærdigheder, når vi arbejder med førskole-barnets bogstavkendskab. Der er således ingen forventning om, at de 3-6-årige kan hverken stave eller læse hele ord/sætninger. Det er heller ikke relevant i denne sammenhæng, om barnet selv er i stand til at skrive bogstaver. Sprogvurderingen tester udelukkende, om barnet kan udpege de individuelle, visuelle tegn i alfabetet og ved, hvad de hver især hedder, dvs. navngivning.

Grunden til, at vi i sprogvurderingen tester denne kompetence, er, at der er belæg i forskningen for at udlede, at et tidligt kendskab til bogstaver (dvs. før skolealderen) er med til at styrke barnets senere læsefærdigheder inden for såvel afkodning som stavning.

Bogstavkendskab er en del af det område, der betegnes som ”tidlig literacy” – dvs. før-skrifts-proglige kompetencer.

Udvikling af bogstavkendskab

Børn er som regel helt naturligt nysgerrige på det skrevne sprog og især bogstaver, ikke mindst når de bliver bevidste om, hvordan deres eget navn optræder i meningsfyldte sammenhænge (fx i garderoben og på madpakker mm.) – og når de ser voksne forholde sig til skrift.

Hvis vi introducerer bogstaver på en legende måde, er der derfor intet i vejen for at selv helt små børn kan lære at genkende og navngive dem. Det er nemlig ikke spor sværere for et barn at lære, at et A er et A, end at kunne genkende og navngive en ko eller en traktor.

For at kunne lære at læse i skolen, skal børn ef-

terhånden også forstå, at bogstaverne ikke blot har en visuel form (fx S) og et navn (”æs”), men også en eller flere lyde (”ssss”). Bogstavernes lyde kan være ret abstrakte at forstå for yngre børn, og her er kendskab til navnet et vigtigt skridt på vejen til at koble form og lyd.

OBS! At barnet kan synge ”alfabetsangen” eller skrive sit eget navn er ikke ensbetydende med, at barnet har et alderssvarende bogstavkendskab. Begge disse færdigheder kan lige så vel være et resultat af udenadslære og hukommelse, som af egentlig bogstavkendskab.

Milepæle for bogstavkendskab

Ifølge bl.a. sprogpakken.dk opstiller vi ikke milepæle for børns bogstavkendskab. Jf. ovennævnte afsnit vil milepælene for bogstavkendskab snarere følge barnets øvrige sproglige udvikling, både ift. sprogforståelse og ordforråd. Barnet behøver dog reelt ikke noget verbalt sprog for at kunne udpege bogstaverne korrekt. Milepælene for et barns kendskab til bogstaver vil altid afhænge af, hvornår barnet først er blevet præsenteret for bogstaver.

Typiske udfordringer med bogstavkendskab

Børn, der er udfordret i deres genkendelse af bogstaver, vil:

- ikke kunne pege på et bestemt bogstav, når det hører dets navn.
- ikke kunne sige navnet på et bestemt bogstav, hvis de ser det foran sig.
- ikke være interesseret i skrift.

Typiske indsatsområder

At støtte barnet i at genkende og navngive bogstaverne i alfabetet

Følgende aktiviteter stimulerer et barns bogstavkendskab i stigende sværhedsgrad – og kan både foregå i spontane situationer og som led i planlagte sprogaktiviteter:

- Skriften på væggen – sørg for masser af skrift i det fysiske miljø i institutionen. Sæt navnemærkater på ting/hylder/legeredskaber/rum/døre osv. Jo mere synlige bog-

BOGSTAVKENDSKAB

Temaforklaring til fagfolk

staver er i hverdagen – også selvom I ikke altid benævner dem – desto mere genkendelse og læring.

- Gør barnet nysgerrig på og fortrolig med skrift - lad skrift indgå som naturlig del af lege og aktiviteter. Bogstaver er skriftsprogets byggeklodser.
- Navnelege – børn er som regel naturligt ret optaget af deres eget navn og ofte også af kammeraternes. Kig på navne i garderoben, på madpakker, i tøj og snak herunder om bogstaverne. I kan også inddrage forbogstaver til samlinger, under spisning eller på ture.
- Samtaler om konkrete erfaringer – børn skal røre, gøre, føle, mærke, smage, osv. for at forstå. Brug klodser med bogstaver eller en magnetstavle med magnetbogstaver og snak om de forskellige bogstaver. Efterhånden kan I sammen med barnet blive opmærksomme på små/store bogstaver.
- Læsning – især de mange gode alfabetbøger med gode illustrationer og remser.
- Sange – alfabetsangen er en oplagt aktivitet, men skal understøttes visuelt, så barnet ser bogstaverne, mens I synger.
- Kreative projekter – hvor barnet kan skrive sit navn/forbogstaver som signatur, eller hvor de kan farvelægge, klippe, stoftrykke bogstaver.

OBS! Valg af lege og aktiviteter til målrettet indsats bør **ALTID** tage afsæt i barnets nysgerrighed og interesse. Dernæst skal de afstemmes efter barnets sproglige niveau, så de bliver både gavnlige og meningsfulde for barnet. Aktiviteterne bør under ingen omstændigheder få karakter af skoleundervisning, men skal forblive legende. Så snart barnet viser tegn på at miste interessen, skal aktiviteten afsluttes på en anerkendende måde.

Særligt om dialogisk læsning og bogstavkendskab

Dialogisk læsning er en uundgåelig aktivitet, når vi vil stimulere børns kendskab til bogstaver og alfabetet. Alfabetbøger er oplagte som planlagt aktivitet i den målrettede indsats, men

I kan med fordel understøtte indsatsen, når I læser andre bøger:

- Vælg bøger med interessante, nye emner og gode illustrationer – og ikke for svære ift. barnets sproglige niveau.
- Gør opmærksom på bogstaver med pegefingeren, mens I læser.
- I kan fx aftale, at I holder øje med ét bestemt bogstav, mens I læser ... giv tid, og lad barnet udpege bogstavet undervejs. Det kan både være som stort og lille bogstav alt efter barnets parathed.
- I kan også vælge at fokusere på navne. Start med at snakke om, hvilke bogstaver der er i barnets navn, og mens I læser kan I snakke om bogstaverne i de navne, der optræder i historien. Start evt. blot med forbogstavet.
- Snak om bogstaver i forfatterens/illustratorens navn ... og om bogstaverne i bogens titel. Er der bogstaver, barnet genkender fra eget navn?

HUSK! Følg altid barnets nysgerrighed og snak om det, der vækker dets interesse.

Sådan kan I inddrage forældrene i at styrke deres barns bogstavkendskab.

Fortæl forældrene om resultatet af sprogvurderingen

Forklar kort og konkret, hvad vi forstår ved bogstavkendskab, og hvilken betydning det har. Brug evt. følgende forklaring:

Vi har sprogvurderet [barnets navn], og resultatet viser, at han/hun har brug for støtte til at styrke sit **bogstavkendskab**, dvs. sin evne til at genkende bogstaver og fortælle, hvad de hedder.

Tre vigtige ting at vide:

- Bogstavkendskab handler **ikke** om at kunne **skrive eller stave** – og heller **ikke** om, hvordan bogstaverne **lyder**.
- Det er lige så let for et barn at kunne genkende et A, som at kunne genkende en ko... hvis barnet ved, hvad det skal kigge efter.
- Et tidligt kendskab til bogstaver (dvs. før skolealderen) er med til at **styrke** barnets senere **færdigheder inden for såvel læsning som stavning**.

Afklar eventuelle udfordringer i hjemmet

Gør det trygt for forældrene at dele informationer om egne sproglige vanskeligheder. Hvis der er tale om en socialt udsat familie, så overvej hvor meget I kan forvente af familien. Hvis der er tale om et flersproget barn, kan forældrene med fordel opmuntres til at snakke om bogstaver/skrifttegn på deres eget sprog.

Aftal med forældrene, hvilken indsats de kan bidrage med

Det kan være meget individuelt fra barn til barn, men det er vigtigt, at forældrene oplever, at de er i stand til at deltage i den indsats, de bliver bedt om. Det er bedre, at de gør én ting end slet ingenting. Herunder er nogle generelle aktiviteter, de kan bruge:

- **Sætte barnets navn på barnets ting** – gerne sammen med barnet og med snak om bogstaverne.
- **Snakke om egne navne** – finde ligheder og forskelle med barnets og egne.

- **Gøre opmærksom på bogstaver**, når de optræder i en for barnet meningsfuld sammenhæng.
- **Synge alfabetsangen**
- **Læse alfabetbøger** – evt. lånt med hjem fra institutionen.
- **Gå på bogstavskattejagt** – og udpege/tælle alle de "A'er" eller "M'er" osv. der viser sig i bøger, i butikker, på vejskilte, på breve, mm.
- **Opmuntre barnet til at legeskrive** sit navn eller ord, der optager det, på tegninger eller ordkort.

Det er vigtigt at understrege over for forældrene, at de IKKE skal rette på, undervise eller træne deres barn, men at de skal bruge disse forslag som en del af deres naturlige samtale, leg og samvær med børnene. Hvis barnet fx ikke kan genkende et bestemt bogstav, så hjælper de det på vej ved at svare selv eller guide. Barnets motivation og lyst afhænger af, om det er trygt og kan forstå, hvad legen går ud på.

HUSK ... børn spejlvender bogstaver og vender dem på hovedet. Det er helt almindeligt og et led i den normale skriveudvikling – og skal derfor ikke rettes. Anerkend i stedet alle barnets forsøg på at skrive bogstaver.

Give forældrene konkrete materialer med hjem

I kan låne forældrene de sange, bøger, spil, rim og remser, I bruger i institutionen.

Vise eksempler på, hvordan I selv arbejder med barnets bogstavkendskab

I kan lave små videoer af situationer med jeres eget sprogarbejde med barnet ift. bogstavkendskab, som I kan vise til forældrene, så de kan se, hvordan man kan styrke kendskabet til alfabetet gennem leg, læsning og daglige rutiner.

“MIT NAVN DET STÅR MED ...”

Mårettet indsats til **BOGSTAVKENDSKAB**

Trin

Bogstavkendskab, trin 1

Tidsforbrug

Fra 5-15 minutter

Materialer

En visuel gengivelse af alfabetet. Det kan fx være en plakat, bogstavkort, magnetbogstaver eller klodser.

Aktivitet til ét barn

- Fortæl, at I skal lege med bogstaver - dvs. “de tegn, vi bruger, når vi skal skrive fx vores navne.”
- Find et sted, hvor barnets navn står i forvejen - en madkasse, i garderoben eller lign.
- Hjælp barnet med at finde bogstaverne fra sit navn på plakat, kort eller blandt klodserne.
- Snak om, hvordan hvert enkelt bogstav ser ud, og hvad det hedder.
- Som voksen deltager du selv ved at finde og stave til dit eget navn.
- Hvis barnet har lyst, kan I legeskrive jeres navne på et ordkort.
- Stop legen, så snart barnet viser tegn på frustration eller mister interessen.

Variation

- Lav bogstaverne i konkrete materialer...fx modellervoks, trylledej, kartoffeltryk.

Forældreinddragelse

Forslå forældrene, at de - sammen med barnet - sætter barnets navn på så mange ting derhjemme som muligt (postkasse, værelse, legetøj, tøj, osv). De kan også snakke om bogstaverne i deres egne navne - og vise, hvor de står fx på breve eller lign - samt snakke om hvilke bogstaver, de har til fælles med barnet. Hvis barnet har lyst, kan det selv øve sig i at legeskrive sit navn.

Aktivitet til flere børn

- Sørg for, at alle børn har en ting, hvor deres navn står på - eller brug navneskilte/ordkort med børnenes navne.
- Vis et bogstav, så alle kan se på det. Snak om, hvad bogstavet hedder - og hvordan det ser ud.
- Nu kan børnene hoppe/vinke/klappe el. lign., hvis det viste bogstav er i deres navn.
- Husk at give GOD TID til, at alle kan nå at kigge på deres navn - hjælp de mest udfordrede på vej, hvis de ikke selv melder sig selv.
- Gør det lettere ved kun at kigge på for bogstaver i navnene.
- Gør det sværere ved at bede børnene sige navnet på bogstavet, når det bliver vist.

LEG ET BOGSTAV

Måltrettet indsats til **BOGSTAVKENDSKAB**

Trin

Bogstavkendskab, trin 2

Tidsforbrug

Fra 10-15 minutter

Materialer

God plads og en visuel gengivelse af bogstaverne, fx plakat, bogstavkort, klodser eller lign. I kan også bruge ordkort med jeres navne.

Forudsætninger

Barnet har et begyndende kendskab til bogstavernes navne og form.

Aktivitet til ét barn

- Vælg nogle bogstaver, I vil lege med – fx fra jeres navne. (Den voksne deltager på samme måde som barnet).
- Kig på bogstaverne og snak om deres form (og navn).
- Skiftes til at vise bogstaver med jeres krop – eller bare med hænderne. Fx ved at stave til jeres navne.
- Grin af jer selv og hinanden, hvis der går kludder-mutter i arme og ben.
- Ikke alle bogstaver er lige lette at lave alene – snak om, hvorfor mon og hjælp evt. hinanden med at få bogstavet gjort helt færdigt.

Variation

- Sæt tid på.
- Bed alle lave samme bogstav – snak om forskelle og ligheder mellem løsningerne.
- Prøv både at forme små bogstaver og store bogstaver (kapitæler).

Forældreinddragelse

Lån forældrene en visuel gengivelse af alfabetet med hjem, så de kan snakke med barnet om dem og bruge dem i lege. Foreslå også, at de får barnet til at vise hvilke bogstaver, det kan lave med kroppen – og at de selv prøver at lave bogstaverne i deres eget navn.

Aktivitet til flere børn

- Sæt børnene sammen i par eller små grupper og giv hver gruppe et bogstav.
- Lad børnene samarbejde og eksperimentere med at bruge dem selv til at lave bogstavet med deres kroppe.
- Som voksen kan man hjælpe lidt på vej, hvis en gruppe går i stå.
- Nå de har øvet sig lidt og er klar, kan de vise deres bogstav for de andre.
- Sværere: Hvis børnene har mod på det, kan I også skrive navne eller små ord ved at sætte grupper sammen.

BOGSTAVJAGT

Mårettet indsats til **BOGSTAVKENDSKAB**

Trin

Bogstavkendskab, trin 3

Tidsforbrug

Så lang tid, det er sjovt.

Materialer

En form for visuel gengivelse af bogstaver – fx bogstavkort, klodser eller måske nogle, I selv har malet/tegnet/formet.

Forudsætninger

Kræver et større kendskab til bogstaver.

Aktivitet til ét barn

- Skiftes til at give hinanden et bogstav, som I skal finde skrevet et sted i institutionen.
- Navngiv bogstavet, hver gang I ser det – både barn og voksen.
- Gør jagten sværere ved fx kun at sige bogstavets navn og ikke vise det: ”Nu skal du finde et A.”

Variation

- Gem fx bogstaver (klodser/kort) i det lokale, I leger i (brug tampen brænder/fugl-fisk til at hjælpe på vej).
- I kan også trække det bogstav, I skal finde.

Forældreinddragelse

Aktiviteten til ét barn kan forældrene også lege med barnet derhjemme.

Aktivitet til flere børn

- Samme aktivitet som ved ét barn – evt. i par eller grupper.

OPDELING AF ORD

Temaforklaring til fagfolk

Sprogvurderingen indikerer, at barnet skal have støtte til at udvikle sine kompetencer inden for opdeling af ord.

Om opdeling af ord

Opdeling af ord henviser til barnets evne til at skelne mellem og adskille sproglyde og er dermed et delelement af barnets lydige opmærksomhed – sammen med bl.a. evnen til at rime og udskille forlyden i et ord.

Lydig opmærksomhed eller lydige kompetencer henviser til barnets evne til at skelne sproglyde. Det kaldes også fonologisk bevidsthed. Lydig opmærksomhed – og under det altså evnen til at opdele ord i mindre dele – er en af flere væsentlige forudsætninger for barnets senere læseudvikling. Derfor indgår opdeling af ord som en særskilt del af sprogvurderingen.

De mest velkendte metoder til at lege med at adskille ordenes lyde fra hinanden er ved at klappe stavelser (gum-mi-båd) eller lave sammensatte ord.

OBS! Det er vigtigt at bemærke, at der ikke er tale om skolefærdigheder, når vi arbejder med førskole-barnets kendskab til opdeling af ord. Denne evne forudsætter ikke, at barnet kan stave eller læse. Selvom det på sigt i praksis ikke giver mening at adskille denne kompetence fra skriftsproget, så kan evnen til at opdele ord sagtens være til stede uden, at barnet kan læse og stave.

Udvikling af lydlig opmærksomhed

Udover evnen til at høre og lytte, er forudsætningen for at kunne adskille lydene i sproget, at barnet har en forståelse for, at de enkelte ord er sammensat af forskellige lyde.

I takt med, at et barn udvikler lydlig opmærksomhed, begynder det at kunne skelne ord som enheder, der er forskellige fra hinanden og kan kombineres på utallige måder. Dvs. at ”morsød” bliver til ”mor – er – sød” og kan varieres med ”far – er – sød”. Siden vil barnet også kunne identificere stavelser/enkeltlyde i ord og sætte ord sammen til nye ord. Evnen til at opdele sammensatte ord kommer før opdeling i stavelser (se milepæle herunder).

Når et barn udvikler lydlig opmærksomhed udvider det altså sin sproglige bevidsthed til ikke kun at være opmærksomt på sprogets indholdsside (ords betydning), men også på sprogets forside (ords lyd). De begynder også at forstå, at form og indhold, dvs. lyd og mening, ikke hænger uløseligt sammen, men at ny mening kan opstå, når to ord sættes sammen – fx når ko + fanger bliver til kofanger.

Milepæle for lydlig opmærksomhed

- 2 år
 - Barnet kan skelne enkeltlyde
- 3 år
 - Barnet kan eftersige remser (”Nede i fru Hansens kælder... ”)
- 4 år
 - Barnet kan rime selv (”Hvad rimer på stige?” ... ”Pige!”)
- 5 år
 - Barnet kan opdele og sammensætte ord/stavelser (is-bjørn)
- 6 år
 - Barnet kan opdele og sammensætte enkeltlyde/bogstaver (s-øm)

OBS! Børn, der har eller har haft problemer med hørelsen i kortere eller længere tid, kan have udfordringer med at skelne sproglyde.

Typiske udfordringer med opdeling af ord

Børn, der er udfordret med opdeling af ord, vil:

- ikke være bevidst om at skelne mellem sprogets indholdsside (betydningen af ord) og sprogets forside (ordenes lyde).
- ikke kunne forstå eller opdele sammensatte ord som meningsfyldte delord.
- have svært ved at lege med sproget og dets lyde.

Typiske indsatsområder

At støtte barnet i at lytte efter, genkende og adskille sprogets lyde

OPDELING AF ORD

Temaforklaring til fagfolk

Følgende aktiviteter stimulerer et barns opmærksomhed på ords enkeltdele i stigende sværhedsgrad – og kan både foregå i spontane situationer og som led i planlagte sprogaktiviteter:

- **Samtaler og lege i hverdagen** – om hvilke ord der kan sættes sammen til nye ord eller skilles ad og blive til nye ord, fx is-pind.
- **Sange og remser** – hvor ord og lyde gentages ofte.
- **Læsning** – gerne bøger med rim/remser.

OBS! Valg af lege og aktiviteter til målrettet indsats bør **ALTID** tage afsæt i barnets nysgerrighed og interesse. Dernæst skal de afstemmes efter barnets sproglige niveau, så de bliver både gavnlige og meningsfulde for barnet.

Særligt om dialogisk læsning og opdeling af ord

Dialogisk læsning kan også inddrages for at stimulere børns lydlig opmærksomhed og opdeling af ord. I kan gøre følgende for at understøtte den målrettede indsats:

- Læse langsomt og tydeligt.
- Bruge intonation og forskellige stemmer, så der bliver fokus på sprogets rytme, som også understøtter fokus på enkeltlyde.
- Gøre opmærksom på, når der optræder sjove sammensatte ord i historien.

HUSK! Følg altid barnets nysgerrighed og snak om det, der vækker dets interesse.

OPDELING AF ORD

Tips til forældreinddragelse

Sådan kan I inddrage forældrene i at styrke deres barns evne til at opdele ord.

Fortæl forældrene om resultatet af sprogvurderingen

Forklar kort og konkret, hvad vi forstår ved opdeling af ord, og hvilken betydning det har. Brug evt. følgende forklaring:

Vi har sprogvurderet [barnets navn], og resultatet viser, at han/hun har brug for støtte til at styrke sin evne til at opdele ord, dvs. til at høre de enkelte lyde, der udgør et ord, fx delord, stavelser og enkeltlyde.

Tre vigtige ting at vide:

- Opdeling af ord handler om at kunne **høre forskel på de forskellige lyde**, sproget består af, og **adskille dem fra hinanden**.
- Opdeling af ord handler **ikke** om at kunne **skrive eller stave** – og heller **ikke** om, hvordan bogstaverne **ser ud**, eller hvad de kaldes.
- Et tidligt kendskab til sprogets og ords lyde (dvs. før skolealderen) er med til at **styrke barnets senere færdigheder inden for såvel læsning som stavning**.

Afklar eventuelle udfordringer i hjemmet

Gør det trygt for forældrene at dele informationer om egne sproglige vanskeligheder. Hvis der er tale om en socialt udsat familie, så overvej hvor meget I kan forvente af familien. Hvis der er tale om et flersproget barn, kan forældrene med fordel opmuntres til at snakke om sprogets lyde og sammensatte ord på deres eget sprog.

Aftal med forældrene, hvilken indsats de kan bidrage med

Det kan være meget individuelt fra barn til barn, men det er vigtigt, at forældrene oplever, at de er i stand til at deltage i den indsats, de bliver bedt om. Det er bedre, at de gør én ting end slet ingenting. Herunder er nogle generelle aktiviteter, de kan bruge:

- **Snakke om sammensatte ord** – finde sjove ord, der er sat sammen, eller selv sætte ord

sammen og danne nye.

- **Læse bøger** – med tydelig udtale og i et roligt tempo.
- **Synge sange**

OBS! Det er vigtigt at understrege over for forældrene, at de IKKE skal rette på, undervise eller træne deres barn, men at de skal bruge disse forslag som en del af deres naturlige samtale, leg og samvær med børnene. Hvis barnet fx ikke kan dele et sammensat ord eller lave et nyt, så hjælper de det på vej ved at svare selv eller vise. Barnets motivation og lyst afhænger af, om det er trygt og kan forstå, hvad legen går ud på.

Give forældrene konkrete materialer med hjem

I kan give/låne forældrene kopier af de sange, bøger, spil, rim og remser, I bruger i institutionen.

Vise eksempler på, hvordan I selv arbejder med barnets evne til at opdele ord

I kan lave små videoer af situationer med jeres eget sprogarbejde med barnet ift. opdeling af ord, som I kan vise til forældrene, så de kan se, hvordan man kan styrke den lydlig opmærksomhed alfabetet gennem leg, læsning og daglige rutiner.

“DEL ORDET”

Mårettet indsats til OPDELING AF ORD

Trin

Opdeling af ord, trin 1

Tidsforbrug

Fra 5-15 minutter

Materialer

Genstande (eller evt. billeder), der illustrerer velkendte sammensatte ord, fx malebog, fodbold, dukkehus, kranbil, etc. Gerne ting, barnet interesserer sig for.

Aktivitet til ét barn

- Spørg barnet, hvilken ting I skal starte med at kigge på.
- Når barnet har valgt en ting, så snak om, hvad man bruger tingen til.
- Snak så om de to forskellige ord, der udgør det sammensatte ord.
- Snak om, hvordan ordene lyder, sammen og hver for sig.
- Snak om, hvad ordene betyder hver for sig.
- Se om I kan sætte ordene sammen med andre ord, fx dukke-tøj, dukke-vogn, hånd-dukke.
- Sørg for at samtalen bliver en dialog, ikke et forhør.

Variation

- Med hjælp fra forældrene kan I få barnet til at medbringe ting, der benævnes med et sammensat ord.
- Gå på jagt i institutionen efter sammensatte ord (gummistøvler, køleskab, etc.)

Forældreinddragelse

Forældrene kan lave samme aktivitet derhjemme – men kan evt. undlade selv at finde ting frem og blot gribe lejligheden, når barnet selv begynder at lege med eller anvende en ting, der viser et sammensat ord (tandbørste, teske, mælkekarton).

Aktivitet til flere børn

- Sørg for, at der er en ting til hvert barn (evt. en ting de har med hjemmefra).
- Lad hvert barn fortælle, om den ting, de har.
- Snak i fællesskab om det sammensatte ord og ordene hver for sig (som ved 1 barn).

BYG NYE ORD

Mårettet indsats til **OPDELING AF ORD**

Trin

Opdeling af ord, trin 2

Tidsforbrug

Fra 10-15 minutter

Materialer

En række genstande (legetøj), der kan sættes sammen og danne sammensatte ord, fx kage/mand, nøgle/ring.

Forudsætninger

Barnet forstår, hvad et sammensat ord er.

Aktivitet til ét barn

- Læg tingene frem på bordet.
- Skiftes til at vælge to ting og prøv at se, om det giver mening at sætte dem sammen.
- Snak om, hvordan ordene lyder, sammen og hver for sig.
- Snak om, hvad ordene betyder, når de sættes sammen.
- Sørg for at samtalen bliver en dialog, ikke et forhør.

Variation

Lav legen til et spil, hvor I skal finde så mange sammensatte ord som muligt af de ting, der er på bordet (kræver mange ting).

Forældreinddragelse

De kan lave en lille ordskattejagt derhjemme sammen med barnet – og finde ting, de kan sætte sammen til nye ord.

Aktivitet til flere børn

- Som ved ét barn – hvor børnene evt. sidder i rundkreds med tingene i midten.

ORDUDFORDRINGEN

Mårettet indsats til OPDELING AF ORD

Trin

Opdeling af ord, trin 3

Tidsforbrug

Så lang tid, det er sjovt.

Materialer

Ingen rekvisitter

Forudsætninger

Kræver en vis indsigt i sammensatte ord og opdeling af ord.

Aktivitet til ét barn

- Skiftes til at give hinanden et ord, som I skal prøve at dele.
- Eller skiftes til at give hinanden et ord, som I skal sætte et andet ord bagefter.
- Snak om, hvad der giver mening, og hvad der ikke giver mening.
- Snak om, hvordan nogle ord ændrer lyd, når de sættes sammen med andre ... eller skal klistres sammen med "e" (hundekurv) eller "s" (tidspunkt).

Variation

Lyt efter lydene og klap/hop på stavelser i nogle af de ord, I har leget med.

Forældreinddragelse

Gøre opmærksom på sammensatte ord og deling af ord i samtaler og lege, når det giver mening – og lave sjove vrøvleremsler/-ord eller gåder ved at dele og sammensætte kendte ord og stavelser. ("Ka' mus li' gulerødder? Karotter!")

Aktivitet til flere børn

- Del børnene ind i par eller små grupper, som hver får et ord (fx vand, hånd, osv.)
- Send børnene på jagt efter sammensatte ord i institutionen, som de kan danne med deres ord. De kan enten tage tingen med tilbage – eller tage billeder af dem med iPad.

Sprog vurderingen indikerer, at [barnets navn] skal have støtte til at udvikle sit kendskab til forlyd.

Om forlyd

Kendskab til forlyd henviser til barnets evne til at *udskille den første lyd i et ord* og er dermed et delelement af barnets lydlig opmærksomhed – sammen med bl.a. evnen til at rime og opdele ord i stavelser.

Lydig opmærksomhed eller lydlig kompetencer henviser til barnets evne til at skelne sproglyde. Det kaldes også fonologisk bevidsthed. Lydig opmærksomhed – og under det altså evnen til at udskille forlyden i et ord – er en af flere væsentlige forudsætninger for barnets senere læseudvikling. Derfor indgår forlyd som en særskilt del af sprog vurderingen, men denne kompetence testes først i forbindelse med skolestart, og kun i klassetesten.

Kendskab til forlyd forudsætter ikke, at barnet kan stave – eller nødvendigvis, at barnet kender alle bogstavernes navne og udseende. Selvom det i praksis ikke giver mening at adskille disse elemente, så kan evnen til at skelne forlyd sagtens være til stede uden kendskab til bogstaver ... og omvendt. Derfor kan man teste de to kompetencer særskilt i sprog vurderingen.

Udvikling af lydlig opmærksomhed

Udover evnen til at høre og lytte, er forudsætningen for at kunne udskille forlyden i et ord, at barnet har en forståelse for, at et enkelt ord er sammensat af forskellige lyde.

I takt med, at et barn udvikler lydlig opmærksomhed, begynder det at kunne skelne ord som enheder, der er forskellige fra hinanden og kan kombineres på utallige måder. Dvs. at "morsød" bliver til "mor – er – sød" og kan varieres med "far – er – sød". Siden vil barnet også kunne identificere stavelser/enkeltlyde i ord og sætte ord sammen til nye ord.

Når et barn udvikler lydlig opmærksomhed, udvider det altså sin sproglige bevidsthed ved ikke kun at være opmærksom på sprogets indholdsside (ords betydning), men også på sprogets form side (ords lyd). En "abe" er således ikke længere kun et dyr, men også en række lyde (fonemer) sat sammen på en helt bestemt

måde. Og et "A" er ikke kun et tegn, man kan se, skrive og kalde ved navn, men også en lyd ... der ovenikøbet kan ændre sig i forskellige ord, som fx abe og appelsin, men stadig være et "A".

Forlyden er som udgangspunkt den lyd, det er lettest at udskille først.

Milepæle for lydlig opmærksomhed

- 2 år
 - Barnet kan skelne enkeltlyde
- 3 år
 - Barnet kan eftersige remser ("Nede i fru Hansens kælder ...")
- 4 år
 - Barnet kan rime selv ("Hvad rimer på stige?" ... "Pigel!")
- 5 år
 - Barnet kan opdele og sammensætte ord/stavelser (is-bjørn)
- 6 år
 - Barnet kan opdele og sammensætte enkeltlyde/bogstaver (s-øm)

OBS! Børn, der har eller har haft problemer med hørelsen i kortere eller længere tid, kan have udfordringer med at skelne sproglyde.

Typiske udfordringer med forlyd

Børn, der er udfordret i deres genkendelse af forlyd, vil:

- Ikke være opmærksom på eller interesseret i sprogets form side (sprogets lyde/lydlig opmærksomhed)
- Ikke kunne udpege ord, der starter med et bestemt bogstav.
- Ikke kunne udskille forlyden i et ord, de hører.

Typiske indsatsområder

At støtte barnet i at lytte efter, genkende og adskille sprogets lyde

Følgende aktiviteter stimulerer et barns opmærksomhed på forlyd i stigende sværheds-

FORLYD

Temaforklaring til fagfolk

grad – og kan både foregå i spontane situationer og som led i planlagte sprogaktiviteter:

- **Samtale i hverdagen** – om hvilke navne eller ord, der starter med samme lyd.
- **Sange** – gerne nogen, der har særligt fokus på sproglyde ("Tre små kinesere").
- **(Vrøvle)remser** – som "fem flade flødebolle på et fladt flødebollefad".
- **Skattejagt** – efter ting, der starter med samme lyd.

OBS! Valg af lege og aktiviteter til målrettet indsats bør **ALTID** tage afsæt i barnets nysgerrighed og interesse. Dernæst skal de afstemmes efter barnets sproglige niveau, så de bliver både gavnlige og meningsfulde for barnet.

Særligt om dialogisk læsning og forlyd

Dialogisk læsning kan også inddrages for at stimulere børns lydlige opmærksomhed og deres opmærksomhed på forlyd. Alfabetbøger er oplagte som planlagt aktivitet i den målrettede indsats, men I kan med fordel understøtte indsatsen, når I læser andre bøger:

- Vælg bøger med rim og remser – eller med mange sjove gentagelser, gerne med fokus på sproglyde (Halvdans ABC og lignende).
- Læg vægt på at læse langsomt og udtale ordene tydeligt, ikke mindst forlyde.
- Brug forskellige stemmer til forskellige personer/figurer i historien.
- Brug intonation i oplæsning.
- Snak om lydene i ordene, når det giver mening for barnet og i historien.

HUSK! – følg altid barnets nysgerrighed og snak om det, der vækker dets interesse.

Sådan kan I inddrage forældrene i at styrke deres barns evne til at skelne forlyde

Fortæl forældrene om resultatet af sprog-vurderingen

Forklar kort og konkret, hvad vi forstår ved forlyd, og hvilken betydning dette område har. Brug evt. følgende forklaring:

Vi har sprogvurderet [barnets navn], og resultatet viser, at han/hun har brug for støtte til at styrke sin **evne til at skelne forlyde**, dvs. sin evne til at høre, hvilken lyd et ord starter med.

Tre vigtige ting at vide

- Forlyd er betegnelsen for den første lyd i et ord, dvs. "ssss" i søm og cykel.
- Opmærksomhed på forlyd handler om at kunne lytte til sprogets lyde, og ikke om at kunne skrive eller stave – og heller ikke om, hvad bogstaverne hedder, eller hvordan de ser ud.
- Evnen til at skelne sprogets lyde er en væsentlig forudsætning for barnets senere færdigheder inden for såvel læsning som stavning.

Afklar eventuelle udfordringer i hjemmet

Gør det trygt for forældrene at dele informationer om eventuelle egne sproglige eller læse-skrivevanskeligheder. Hvis der er tale om en socialt udsat familie, så overvej hvor meget, I kan forvente af familien. Hvis der er tale om et flersproget barn, kan forældrene med fordel opmuntres til at snakke om sprogets lyde på deres eget sprog.

Aftal med forældrene, hvilken indsats de kan bidrage med

Det kan være meget individuelt fra barn til barn, men det er vigtigt, at forældrene oplever, at de er i stand til at deltage i den indsats, de bliver bedt om. Det er bedre, at de gør én ting end slet ingenting. Herunder er nogle generelle aktiviteter, de kan bruge:

- **Snakke** om ord, der lyder ens, når de støder på dem i hverdagen.
- **Tale roligt og tydeligt** – og gerne med øjekontakt – for at gøre det lettere for barnet at høre sprogets lyde.

- **Lave vrøvlremser** sammen med barnet – finde på sjove sætninger med ord, der starter med samme lyd "Kaptajn Klo kommer ketchup på sine klamme cornflakes".
- **Læse alfabetbøger** – gerne med gode remser, evt. lånt med hjem fra skolen.

OBS! Det er vigtigt at understrege over for forældrene, at de IKKE skal rette på, undervise eller træne deres barn, men at de skal bruge disse forslag som en del af deres naturlige samtale, leg og samvær med børnene. Hvis barnet fx ikke kan finde et svar eller komme på et ord, så hjælper de det på vej ved at svare selv eller guide. Barnets motivation og lyst afhænger af, om det er trygt og kan forstå, hvad legen går ud på.

Give forældrene konkrete materialer med hjem

I kan give/låne forældrene kopier af de sange, bøger, spil, rim og remser, I bruger i skolen.

Vise eksempler på, hvordan I selv arbejder med barnets kendskab til forlyde

Giv forældrene konkrete eksempler på, hvordan I arbejder med sprogets lyde i undervisningen på forældremøder og til skole-hjem samtaler.

”DEN SOM FLASKEHALSEN PEGER PÅ”

Målettet indsats til FORLYD

Tidsforbrug

Fra 15-20 minutter

Materialer

Tom flaske og evt. en visuel gengivelse af bogstaverne i alfabetet.

Aktivitet til flere børn

- Sæt jer i en rundkreds med flasken i midten.
- Leg den kendte leg med forlyd som indhold. Det kan fx være ”Den som flaskehalsen peger på...”:
 - ... skal vælge et bogstav og sige dets lyd
 - ... skal sige et ord/navn, der begynder med en bestemt lyd (el. bogstav)
 - ... skal sige den lyd, hans/hendes navn starter med samt bogstavets navn
 - ... skal finde et ord, der starter med samme lyd som hans/hendes navn
 - ... pege på det bogstav, der har en bestemt lyd
- Sørg for at afstemme sværhedsgraden med børnenes niveau.
- Hvis klassen arbejder med et læsesystem kan begreber, figurer, bevægelser og fortællinger herfra med fordel inddrages i legen, fx hvis bogstaverne er koblet med et dyr eller en remse.

Variation

Ved ét barn kan barn/voksen blot skiftes til at gøre en af de ovenstående ting.

Forældreinddragelse

Som ved variation til 1 barn.

SKIBET ER LADET MED

Måltrettet indsats til FORLYD

Tidsforbrug

Fra 15-20 minutter

Materialer

Ingen rekvisitter

Aktivitet til flere børn

- Leg skibet er ladet med og aftal, hvad det skal være, fx "Skibet er ladet med...":
 - ... madvarer der starter med en bestemt lyd eller bogstav
 - ... dyr der starter med en bestemt lyd eller bogstav

Forældreinddragelse

Kan sagtens leges derhjemme.

LYDRETTE ORD

Måltrettet indsats til FORLYD

Tidsforbrug

Så lang tid, det er sjovt.

Materialer

Genstande, der repræsenterer lydrette ord, fx is, kamel, lynlås, ko, sæl, sål osv.

Aktivitet til flere børn

- Put alle tingene i en pose og skiftes til at trække en ting
- Snak om ordets lyde.
- Find andre ting, der starter med samme lyd ... eller har en lign. lyd.

Variation

- Kan også laves med ét barn.

Forældreinddragelse

Giv barnet 1-3 bogstaver, som det med forældrenes hjælp skal finde ”Ting der starter med lyden (...)...” eller efterhånden ”Ting med lyden (...) i sig”.

Sprogvurderingen indikerer, at [barnets navn] skal have støtte til at udvikle kommunikative strategier

Om kommunikative strategier

Når børn skal tilegne sig sprog, handler det ikke kun om ord, udtale og forståelse af ordenes betydning. Det handler bl.a. også om, hvordan man holder en passende øjenkontakt, hvordan man aflæser kropssprog og skjulte betydninger, og hvordan man starter, opretholder og afslutter en samtale med et andet menneske. Disse sproglige fænomener betegner vi som kommunikative strategier (eller kommunikative kompetencer).

At kunne kommunikere kræver, udover et fælles sprog, også evnen til at fastholde opmærksomheden på noget, man er fælles om (det fælles tredje), dvs. at kunne indgå i fælles opmærksomhed.

Når vi bruger sprog til at kommunikere, er vi i høj grad også optagede af, hvad hensigten er med det, der bliver sagt. Det betyder, at vi hele tiden må forsøge at tilpasse og forstå sproget i relation til den situation, vi er i. Dette betegnes som pragmatik.

Værd at huske er samtidig, at børn – fuldstændig ligesom voksne – typisk vil have en foretrukken kommunikationsstil, som kan være mere eller mindre udtalt. Dette træk ved barnet skal vi ikke nødvendigvis opfatte som en udfordring for barnet, men i stedet som noget, vi må tage højde for i vores egen kommunikation og samspil med barnet og i en evt. indsats.

Kommunikationsstil*

- **Passiv:** Barnet tager sjældent initiativ til eller deltager i en samtale
- **Egen dagsorden:** Barnet leger helst selv og henvender sig kun, hvis det har brug for noget
- **Tilbageholdende:** Barnet holder igen med at deltage og snakker ofte mest med voksne
- **Social:** Barnet indleder og deltager i samtaler med både voksne og jævnaldrende

Barnets kommunikation, samspil og kontakt med forældre, pædagogisk personale, andre

nære voksne og andre børn er grundlæggende for udviklingen af dets kommunikative strategier og senere muligheder for at indgå i et socialt fællesskab med andre.

**Kilde: Sprog i samspil (2014)*

Udvikling af kommunikative strategier

Fra det øjeblik et spædbarn åbner sine øjne, er det – såfremt det er i normal udvikling – opsat på at komme i kontakt med sin omverden, først og fremmest sine nære voksne. Øjenkontakt og gråd er barnets indledende strategier for at kommunikere. Siden begynder barnet at pludre og gestikulere som førsproglige anslag til kommunikation. Siden vil barnet begynde at pege og sige lyde for at henlede vores opmærksomhed på noget, det er optaget af eller nysgerrig på. Alt dette sker, inden barnet siger sit første ord.

Når det talte (verbale) sprog kommer til, bliver barnet mere og mere afhængig af et stadigt voksende ordforråd og en mere og mere abstrakt sprogforståelse for at kunne kommunikere med andre. Det skal også lære at forstå alle de non-verbale signaler, dvs. mimik, kropssprog og fagter, som supplerer eller nogle gange erstatter det verbale sprog.

Endelig skal barnet – for at kunne lære at kommunikere bedst muligt – udvikle sin sproglige bevidsthed til at omfatte fænomener som indforstået tale, ironi, vittigheder samt stemmeleje og intonation ... og kunne afstemme dets sprogbrug efter situationen (pragmatik).

Vejen fra opmærksomhed til kommunikation og samspil kan betragtes som en stige*, som vi skal hjælpe barnet op ad. Vi kan ikke springe nogen af trinene over. For at støtte barnets udvikling skal derfor vi hjælpe barnet til først at kunne indgå i fælles opmærksomhed, for derefter at kunne deltage i en aktivitet og til sidst kunne indgå aktivt i samspillet, uden at dominere.

**Kilde: Sprog i samspil (2014)*

Milepæle for kommunikation

- 0-10 mdr.
 - Barnet tager øjenkontakt, pludrer og gestikulerer for at kommunikere
- 10-13 mdr.
 - Barnet peger for at indlede kommunikation
- 12-16 mdr.
 - Barnet begynder at kombinere ord og gestik
- 17-20 mdr.
 - Barnet bruger primært ord, men ofte med ledsagende gestik
- ca. 2 år
 - Barnet kan sige noget for at starte og bidrage til en samtale
- ca. 3 år
 - Barnet kan koncentrere sig og følge med i en voksens beskrivelse
- ca. 4 år
 - Barnet kan søge oplysninger og fortælle mere detaljeret
- ca. 5 år
 - Barnet kan tage initiativ til og fastholde en samtale ved at lytte og vente på tur
- ca. 6 år
 - Barnet udtrykker sig med stadig større kompleksitet og forståelse for nuancer

Kilde: sprogets milepæle (2014)

Typiske udfordringer med kommunikation

Børn, der er udfordret i deres kommunikation og deres pragmatik, vil ofte:

- trække sig fra legesituationer og andre sociale sammenhænge, fordi det har svært ved at kommunikere og indgå i relationer.
- ikke "høre efter", selvom I justerer jeres ord.
- blive frustrerede og reagere uhensigtsmæssigt i sociale relationer.
- bryde regler for samtale ved fx at afbryde eller umotiveret skifte emne.
- tale længe, omstændeligt eller usammenhængende om ting uden forklaring.

Vær dog opmærksom på, at børn kan have en tilbageholdende kommunikationsstil, uden at det indikerer udfordringer med deres kommunikative kompetencer. Det kan også være fornuftigt at få tjekket hørelsen.

Typiske indsatsområder

At støtte barnet i at kommunikere og indgå i sociale situationer.

Følgende aktiviteter stimulerer et barns kommunikative kompetencer i stigende sværhedsgrad – og kan både foregå i spontane situationer og som led i planlagte sprogaktiviteter:

- Samtaler – om ting, der er meningsfulde og relevante for barnet. Stræb efter fem turtagninger, hvor den voksne lytter, spørger og kommenterer på barnets tale. Husk også at tilstræbe øjenkontakt.
- "Lade som-om"-lege – der omhandler et kendt fænomen som fx købmand, hvor man skiftes til at spille sin rolle ("Hvad skal der være?" - "Jeg vil gerne have to æbler" - "Værsgo, to æbler" - "Tak, hvad koster de?" "Det bliver 2 kroner").
- Spil – hvor man skal skiftes til at tage tur, gerne spil med mange faste vendinger og roller.
- Rollespil og teater – hvor I skal spille bestemte roller og give replikker på rette tidspunkt, og hvor I samtidig udtrykker jer med kropssprog, fagter og mimik.

HUSK! Kommunikation er en tovejs-aktivitet, og det er ALTID den voksnes ansvar at få kommunikationen med et barn til at fungere. Derfor skal vi som voksne:

- have fokus på, hvad barnet ønsker at sige, fremfor hvordan barnet siger det.
- tilpasse vores kommunikation til barnets niveau og behov.
- bestræbe os på, at der er klarhed og overensstemmelse mellem det, vi siger, og det, vi gør.
- være opmærksomme på, og sætte ord på, vores non-verbale sprog (mimik, gestik,

kropssprog).

OBS! Jo mere man stimulerer et barn med samtale i meningsfulde sammenhænge, desto bedre sprog og kommunikative evner får det. Valg af lege og aktiviteter til målrettet indsats bør **ALTID** tage afsæt i barnets interesse. Dernæst skal de afstemmes efter barnets sproglige niveau, så de bliver både gavnlige og meningsfulde for barnet.

Særligt om dialogisk læsning og kommunikation

Dialogisk læsning er oplagt, når vi vil stimulere børns evne til at kommunikere, netop fordi samtalen er central for denne aktivitet. Her er et par tips til at komme i gang:

- Lad barnet/børnene vælge en bog (evt. ud fra nogle du har valgt på forhånd).
- Spørg til, hvad der er spændende ved netop denne bog.
- Tal om, hvad bogen handler om, hvem der har skrevet den, tegnet den osv.
- Tal om, hvad personerne i historien gør på billederne, og hvordan de ser ud, og hvordan det hænger sammen med de ting, de siger.
- Inddrag især børn med udfordringer på opmærksomheden eller de, som er mere afventende i deres kommunikationsstil, ved at henvende dig direkte til dem med spørgsmål eller en lille opgave/rolle ift. læsningen.
- Leg historien eller opfør den som et lille teaterstykke. I kan enten have forskellige roller, eller alle kan spille med på alle roller.

HUSK! Følg altid barnets nysgerrighed og snak om det, der vækker dets interesse ... og efterstræb 5 turtagninger hver gang (barn>voksen>barn>barn>voksen>barn)

Sådan kan I inddrage forældrene i at styrke deres barns kommunikative kompetencer.

Fortæl forældrene om resultatet af sprog-vurderingen

Forklar kort og konkret, hvad vi forstår ved kommunikative strategier og kompetencer, og hvilken betydning de har. Brug evt. følgende forklaring:

Vi har sprogvurderet [barnets navn], og resultatet viser, at han/hun har brug for støtte til at styrke sine **kommunikative kompetencer**, dvs. til bedre at kunne kommunikere med andre og indgå i sociale relationer.

Tre vigtige ting at vide:

- Kommunikation handler om vores evne til både at kunne **bruge, forstå og tilpasse** sproget i forhold til de **situationer**, vi befinder os i, og de **mennesker**, vi er sammen med.
- Et barns kommunikative kompetencer er afgørende for dets evne til at udvikle sig, **samarbejde** og indgå i **sociale sammenhænge**.
- Kommunikation går to veje. Men det er **AL-TID vores ansvar som voksne at få kommunikationen med barnet til at fungere**.

Afklar eventuelle udfordringer i hjemmet

Gør det trygt for forældrene at dele informationer om egne sproglige udfordringer eller udfordringer i hjemmet, der kan påvirke barnets sprog og trivsel. Hvis der er tale om en socialt udsat familie, så overvej hvor meget I kan forvente af familien. Hvis der er tale om et flersproget barn, så kan forældrene fokusere på at styrke kommunikationen med barnet på deres eget sprog.

Aftal med forældrene, hvilken indsats de kan bidrage med

Det kan være meget individuelt fra barn til barn, men det er vigtigt, at forældrene oplever, at de er i stand til at deltage i den indsats, de bliver bedt om. Det er bedre, at de gør én ting end slet ingenting. Herunder er nogle generelle aktiviteter, de kan bruge:

- **Lytte til det, barnet fortælle** – give sig tid til at lytte og spørge ind til det, barnet siger. Og give sig tid til at have samtaler med barnet.
- **Være en god rollemodel** ved at lade være med at afbryde, men vente, lytte, spørge og være tydelig i mimik, kropssprog og gestik.
- **Spille spil** hvor man skiftes til at have sin tur. De kan evt. låne et spil med hjem fra institutionen.
- **Læse** og især **snakke om** bøger – evt. lånt i institutionen eller på biblioteket. Det er helt okay blot at tale om bogens illustrationer – gerne med fokus på personernes udtryk og handlinger.
- **Lege "lade som om" lege** – fx købmand, restaurant eller andet, som barnet kender. Snakke om, hvordan man skiftes til at gøre og sige bestemte ting i bestemte situationer.

OBS! Det er vigtigt at understrege over for forældrene, at de IKKE skal rette på, undervise eller træne deres barn, men at de skal bruge disse forslag som en del af deres naturlige samtale, leg og samvær med børnene. Hvis barnet fx ikke "hører efter", bliver frustreret, peger i stedet for at tale eller er svær at forstå, så skal forældrene hjælpe det på vej. Barnets motivation og lyst afhænger af, om det er trygt og føler sig mødt i samværet.

I forhold til børn, der vokser op med flere sprog, kan I foreslå forældrene at læse og snakke om bøger og spille spil på deres modersmål. De kan også støtte barnet i at forstå det non-verbale sprog, der måske er særligt for deres egen kultur.

Låne forældrene konkrete materialer med hjem

I kan lade forældrene låne de bøger, spil og legetøj, som I bruger til den målrettede indsats.

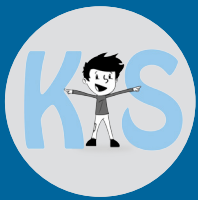

Vise eksempler på, hvordan I selv arbejder med barnets kommunikative kompetencer

I kan lave små videoer af situationer med jeres eget sprogarbejde med barnet ift. kommunikation, som I kan vise til forældrene, så de kan se, hvordan man kan styrke de kommunikative kompetencer gennem leg, læsning og daglige rutiner.

Vær gode rollemodeller i jeres egen kommunikation med forældrene

Sørg for at tilpasse jeres kommunikation til forældrene – ikke mindst når barnet er til stede – så I selv er gode rollemodeller ift. at lytte, vente, spørge og afstemme forventninger.

”DET ER VI SAMMEN OM...!”

Måltrettet indsats til fælles opmærksomhed.

Trin

Kommunikation, 3 år, trin1

Tidsforbrug

Fra 5-15 minutter

Materialer

Sæbebobler eller en bold.

Aktivitet til ét barn

Fortæl barnet, hvad aktiviteten går ud på. Du kan med fordel lade barnet vælge, om I skal spille bold eller puste sæbebobler. Start med at snakke om den ting, barnet har valgt. Det kan være om, hvad barnet forventer det af legen eller hvad det kan lide ved legen eller lignende. Stræb efter mindst fem turtagningen i denne samtale, inden I starter selve legen. Giv barnet god tid til at byde ind. (barn>voksen>barn>voksen>barn)

Eks.:

1. Barn: ”Sæbebobler”
2. Voksen: ”Du synes, vi skal puste sæbebobler. Super. Hvem skal starte?”
3. Barn: Barnet rækker ud efter flasken.
4. Voksen: ”Jeg kan se, at du gerne vil starte. Skal jeg åbne flasken for dig?”
5. Barn: Nikker eller ryster på hovedet

Skiftes så til at puste sæbebobler og prikke til dem. Eller til at trille bolden mellem jer. Sæt ord på de ting, I oplever i legen - og brug gerne vendinger som: ”Nu er det din/ min tur til at puste/trille!” og ”Du/jeg fangede boblen/bolden!”

Variation

Flere børn - sværere: I stedet for at sige navnet på den, der skal modtage bolden, kan afsenderen stille et spørgsmål. Her vælger den voksne en kategori, fx dyr, frugt eller lign. Den voksne starter og siger fx ”Mit yndlingsdyr er en kat. Hvad er dit yndlingsdyr, Emil?” Modtageren skal så svare, og sende spørgsmål og bold videre. Her kan I evt. sammen sige dyrets lyd eller lave dyrets bevægelse.

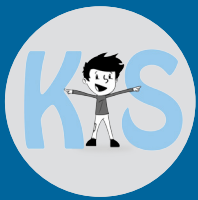
Forældreinddragelse

Forældrene kan sagtens lege samme leg derhjemme.

Aktivitet til flere børn

- Her er det bolden, I bruger.
- Sæt jer I en rundkreds, som er tilpas stor til, at I kan trille bolden mellem jer. Forklar at man kun må snakke, når man har bolden.
- Legen går ud på at trille bolden til en kammerat, som ikke er den samme, som man har modtaget bolden fra.
- Reglen er, at man først må trille bolden til en anden, når man har sagt den andens navn, og den anden kigger på én.
- Når bolden er modtaget, skal alle i kredsen markere det på en måde, I aftaler på forhånd - det kan være ved at klappe i hænderne/på gulvet, sige en bestemt lyd eller lignende.
- Det af børnene, der er mest/særligt udfordret på opmærksomhed, kan I placere over for den voksne - og lade dette barn starte aktiviteten. Barnet kan også have en rolle i løbet af legen som fx hjælpe med at holde øje med, om alle får deres tur.
- Sørg for at alle børn får lov til både at modtage og sende bolden.

”SKAL VI LEGE ...”

Mårettet indsats til deltagelse og kommunikation

Trin

Kommunikation, 4-5 år, trin2

Tidsforbrug

Fra 10-15 minutter

Materialer

Legetøj, situation eller bog/emne, som barnet er særligt optaget af. Det kan være biler/dukker, sandkasse/købmand eller billedbog/børnefagbog.

Aktivitet til ét barn

Find det valgte legetøj eller bog frem. Vent og lad gerne barnet tage initiativ til at starte legen. Efterlign og kommentér barnets handlinger. Stil evt. nysgerrige spørgsmål til barnets leg ”Hvor er din bil på vej hen?”. Læg op til en samtale om, hvordan legen skal foregå (”Hvad skal vores dukker lave nu?”) eller spil ”lad-som-om” roller, der passer til legen (”Jeg vil gerne købe...”). Giv barnet rigtig god tid til at byde ind med ord eller handlinger og følg dets initiativer med dine ord og handlinger.

HUSK – barnet behøver ikke nødvendigvis at sige noget for at deltage.

Variation

- Flere børn – lettere: Start en kendt aktivitet – fx i sandkassen, vandbassin, legekøkken, butik, osv. Sørg for at alle børn har et stykke legetøj, der passer til legen og gerne en rolle i legen. Inddrag børnene gennem kommentarer, øjenkontakt og rollefordeling. Tilpas legen til hvert barns niveau. Hvis ét barn er særligt udfordret på deltagelse, så vær opmærksom på at give det en betydelig rolle og inddrage det gennem kommentarer og sige dets navn.
- Flere børn – sværere: Giv børnene forskellige rolle, enkelt-/parvis eller i små grupper, der passer til den bog, I læser. Lad dem skiftes til at vise bogens handling, mens I læser.

Forældreinddragelse

Forslå forældrene at lege ”lade-som-om” lege derhjemme.

Aktivitet til flere børn

Leg en bog.

Find et sted med god plads og sæt jer i en rundkreds på puder, tæpper eller stole.

Vælg en bog, der passer til børnenes niveau og interesser. Det må gerne være en bog med gode illustrationer, kort tekst, gentagelser og en sjov handling.

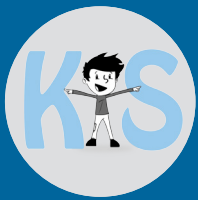
Læs bogen højt, så alle kender handlingen. Sørg for at vise billederne undervejs.

Gå tilbage til bogens første side og aftal denne gang, hvordan I vil lege det, der sker på siden.

Gå sammen ud på gulvet og afprøv bevægelsen/fagten/mm. Alle gør det samme på deres egen måde.

Gå tilbage til jeres pladser og gentag med hver side i bogen.

Når I har aftalt og afprøvet legen for hele bogen, kan I evt. læse og lege den igen – eller opføre legen som teater for andre børn.

MIN TUR - DIN TUR

Mårettet indsats til samspil og kommunikation

Trin

Kommunikation, 4-6 år, trin3

Tidsforbrug

Så lang tid, det er sjovt.

Materialer

1 barn: Et spil, der er godt at spille med to deltagere, fx vendespil, junior uno, frugthaven/ravnespillet eller kortspil som krig eller fisk. Vælg helst spil, der afgøres af held frem for af viden/kunnen, så barn og voksen er ligestillede.

Flere børn: Mange forskellige hatte, som fx cowboyhat, damehat, ridderhjelme, etc.

Aktivitet til ét barn

- Vælg det spil, som barnet bedst kan lide, eller som I bedst kender.
- Start med at snakke om reglerne, så I er enige.
- Under spillet, snak om spillets gang, mens I skiftes til jeres tur.
- Sæt ord på de ting, I gør - som at vente, skiftes, din tur/min tur.

Variation

Flere børn : Opfør et teaterstykke fx over et af de klassiske eventyr.

Forældreinddragelse

Foreslå forældrene at spille spil, hvor de kan tage tur og snakke om regler.

Aktivitet til flere børn

- Hatteteater.
- Alle børn vælger en hat, som svarer til en bestemt rolle eller figur.
- Den voksne fortæller en historie, der inddrager de forskellige figurer, som hatten lægger op til.
- Børnene gentager/finder på replikker, bevægelser, fagter og handlinger, når deres figur optræder i handlingen.
- Husk at tilpasse historien, så rollerne passer til det enkelt barns niveau.